

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนด้วยกระบวนการเขียนเรียงความ แก่กระทุ้ธรรม นักเรียนโรงเรียนวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบเป็นแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเขียนเรียงความแก่กระทุ้ธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมเป็นเสมือนบทบัญญัติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดี ประพฤติชอบด้านคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การที่จะให้คนในสังคมมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมอันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้นั้นควรมีการส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัยที่เข้ารับการศึกษานี้คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เป็นพฤติกรรมดีงามที่แสดงออกและควรส่งเสริมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และสังคม ต้องการให้มีขึ้นในตัวของผู้เรียน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังคมชมชอบ และให้การสนับสนุนเพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม คุณธรรมจริยธรรม จะประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคม มีคุณธรรมจริยธรรม นโยบาย สังคมของรัฐบาล มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของคุณธรรม ในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่าจะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้พัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง (สุภาพร สุขสวัสดิ์, 2552)

คำว่า คุณธรรมตรงกับภาษาอังกฤษว่า Virtue จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร คำว่า คุณธรรมจริยธรรมมักจะใช้ควบคู่กันเสมอคำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำที่แยกกันมีความหมายแตกต่างกันคำว่า “คุณธรรม” แปลว่า ความดี มีประโยชน์ เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรม ส่วนคำว่า “จริยะ” แปลว่า กิริยาที่ควรประพฤติ เป็นคำที่มีความหมายเป็นรูปธรรม ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายประการ เช่น ความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำ

ทั้งสองมารวมกันจะได้เป็นคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ คำว่า คุณธรรมจริยธรรม มีความหมายใกล้เคียงกันมากจึงมักมีผู้ใช้คำสองคำนี้ไปด้วยกันเป็น คุณธรรมและจริยธรรม แต่คำสองคำนี้ มีความแตกต่างกัน ซึ่งมีนักจิตวิทยานักปรัชญาและนักการศึกษาให้ความหมายไว้ดังนี้

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552) สรุปว่าคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมการแสดงออกอันเนื่องมาจากคุณงามความดีในจิตใจ ตามหลักศีลธรรมปรัชญาค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจ กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบ หรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใด มีคุณธรรมในจิตใจแล้ว แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม ดังนั้นคำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันอยู่เสมอ

นาวิณ เหมือนแสง (2553) กล่าวโดยสรุปคุณธรรมคือ ความดีงามในจิตใจ เช่น ความเมตตา ความซื่อสัตย์ เป็นต้น มีผลทำให้จิตใจ อยู่ในภาวะที่ดีงาม และพร้อมที่จะสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ส่วนจริยธรรมคือ การแสดงออกทางกายวาจา เช่น เมื่อมีความเมตตา กรุณา ก็ลงมือช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อมีความซื่อสัตย์ก็ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ไม่ลักขโมย ไม่โกหก เป็นต้น ทั้งคุณธรรมและจริยธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่อง สนับสนุนกัน คนที่มีคุณธรรมสูง คือ คนจิตใจทรงคุณธรรม ย่อมจะ ประพฤติปฏิบัติสิ่งใด ๆ ในลักษณะของการมีจริยธรรมสูงด้วย ดังนั้นคุณธรรมและจริยธรรมของคน ในสังคมหรือของสังคมหนึ่ง ๆ มีรากฐานมาจากศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเห็นพ้อง ต้องกันของคนในสังคมนั้น แต่ละยุคแต่ละสมัย คุณธรรมและจริยธรรมในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีวิวัฒนาการ และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วย

พิศมัย เทียนทอง (2553 : 7) กล่าวว่า คุณธรรมคือ หลักความจริง หลักการปฏิบัติ ประกอบด้วย

1. จริยธรรม มี 2 ความหมายคือ
 - 1.1 ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลัก ศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณทางวิชาชีพ
 - 1.2 การประพฤติว่าอะไรควรไม่ควรทำ
2. จรรยา หมายถึง ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติซึ่งสังคมแต่ละสังคมกำหนดขึ้น สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละวิชาชีพก็อาจกำหนดบุคลิกภาพ กิริยา วาจาที่บุคคล ในวิชาชีพพึงประพฤติปฏิบัติ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ย่อมเป็นผู้พึงมีส่วนร่วมในกิริยา วาจา ท่าทางที่แสดง จริยธรรมคือ กฎแห่งความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดจากรวมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญาและเหตุผลรวมกัน) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความดี ถูกผิด ควรไม่ควร จริยธรรม มีลักษณะ 4 ประการ คือ
 1. การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น
 2. หลักการจริยธรรมและการตัดสินใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ก่อนที่จะปฏิบัติการต่าง ๆ ลงไป
 3. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ในการตัดสินใจในการกระทำ สิ่งต่าง ๆ

4. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตนและของสังคมที่ตนอยู่

จะเห็นว่าคุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้องในการแสดงออกทั้งกาย วาจา ใจของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

พระบารุง ปณฺญาโณ (โพธิ์ศรี) (2554) ได้ประมวลคำว่า “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” เข้าด้วยกันได้เป็น “คุณธรรมจริยธรรม” (Moral Virtucs) มีความหมายว่าเป็น การประพฤติปฏิบัติที่เป็นสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ตามมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับของสังคม หรืออาจจะให้ความหมายได้ว่า “คุณธรรมตามกรอบจริยธรรม” คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพลักษณะอันนำมา ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ตามคำสั่งสอนในศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้อง ทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดในตัวบุคคลมากที่สุด

จากความหมายคุณธรรมจริยธรรมสรุปได้ว่าหมายถึง หลักแห่งความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมการแสดงออกอันเนื่องมาจากสภาพคุณงามความดีในจิตใจตามหลักศีลธรรมปรัชญา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจ กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมก็จะได้ชื่อเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม ดังนั้นคำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันอยู่เสมอ

ความหมายของคุณธรรม

คำว่าคุณธรรมมีผู้ให้ความหมายไว้ในทัศนะที่แตกต่างกันดังนี้

สุทธิวรรณ ตันติรัตนวงศ์ และศศิกายุจน์ ทวีสุวรรณ (2552) ให้ความหมายของคุณธรรมว่าหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นความดี เป็นมโนธรรม เป็นความคิดดีที่กระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม และสามารถจำแนกความถูกต้องได้ มีสติสัมปชัญญะ มีความรับผิดชอบชั่วดี มีอุปนิสัยความตั้งใจและเจตนาที่ดีงาม

ทิพย์ หาสน์ศรี (2553) ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่าหมายถึง หลักคุณงามความดี ความถูกต้อง ที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งจะส่งเสริมให้บุคคลในสังคม ยึดมั่นเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติส่งผลให้เกิดคุณประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

อุทิศ ทาหอม (2554) สรุปว่าคุณธรรมคือ คุณงามความดีที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ดี ในทางที่ชอบ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมรู้จักผิดชอบชั่วดี ตามทำนองคลองธรรม ไม่ทำผิดศีลธรรมอันดีงาม เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ การไม่เสพสิ่งเสพติด เป็นต้น คุณธรรมเป็นเครื่องที่จะประกอบคุณงามความดีของมนุษย์ เป็นนามธรรมไม่ใช่เป็นรูปธรรม เพราะเนื่องจากมันอยู่ในสภาพของจิตใจ ไม่ได้แสดงออกมาเป็นการประพฤติปฏิบัติ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าหากเราจะแสดงออกมา เรียกว่าจริยธรรมเพราะตัวจริยธรรมเป็นการประพฤติออกมาให้เป็นรูปธรรม ซึ่งทั้งคุณธรรมและจริยธรรม

มีความหมายใกล้เคียงกันแต่คนละความหมาย คุณธรรมเป็นเรื่องของความดีงามภายในจิตใจ แต่จริยธรรมเป็นการประพฤติหรือแสดงออกมาให้เห็น

พระครูประโชติจันทวิมล (นาม จนทโชโต) (2555) สรุปรว่าคุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวมคุณธรรมคือความดีงามในจิตใจที่ทำให้บุคคลประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้มีความเคยชินในการประพฤติดีด้วยความรู้สึกในทางดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลส ซึ่งเป็นความไม่ดีในจิตใจ ผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ที่ไม่มากด้วยกิเลส ซึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี

ไชยพร เรื่องแห้ว (2556) ได้สรุปความหมายของคำว่า คุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงามแห่งการประพฤติตน และลักษณะอุปนิสัยอันดีงาม ที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของบุคคล มาเป็นเวลานาน มีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ และปฏิบัติตามอันนำมาซึ่งความเจริญของตนเองและสังคม ซึ่งคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเกิดจากการอบรมและปลูกฝัง

ดร.ณิ โอวจริยาพิทักษ์ และคณะ (2557) สรุปรว่าคุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่บริสุทธิ์ในการคิดในการกระทำที่เป็นหลักพื้นฐานประจำใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุขทั้งของตนเองและสังคม

สรุปได้ว่าคุณธรรม หมายถึง สภาพหรือคุณลักษณะของคุณงามความดี ซึ่งอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล เป็นแรงกระตุ้น ผลักดันให้เกิดความรู้สึกผิดชอบในการประพฤติปฏิบัติ อยู่ในกรอบที่ดีงามของสังคมอีกนัยหนึ่งคือ สามารถเห็นได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อบุคคลใดประพฤติปฏิบัติตนโดยยึดหลักคุณธรรมแล้ว ย่อมเกิดคุณค่าแก่บุคคลนั้น ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลทั่วไป

ความหมายของจริยธรรม

คำว่าจริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้าง มีนักปรัชญานักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับจริยธรรมไว้หลายความหมายดังต่อไปนี้

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 4-5) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นพื้นฐานของความยุติธรรมซึ่งยึดถือ เอาการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับโดยทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ ไม่มีการขัดแย้งกันเป็นอุดมคติ ดังนั้นพันธะทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพสิทธิและข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

กู๊ด (Good, 1973 : 641) อธิบายว่าจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดี เป็นเกณฑ์มาตรฐานของความประพฤติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูก โดยแต่ละระดับของการพัฒนา การทางจริยธรรมจะมีเกณฑ์การตัดสินใจของสังคมนั้น ๆ

พระบุญทัน จารุณโณ (กณาลักษณ์) (2553) กล่าวว่า จริยธรรมมาจากคำ 2 คำคือ จริยะ + ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติกิริยาที่ควรประพฤติ ธรรม แปลว่า คุณงามความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้องกฎเกณฑ์ เมื่อนำเอาคำจริยะมาต่อกับคำว่าธรรมเป็นจริยธรรมแปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

นาวิน เหมือนแสง (2553) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วยลักษณะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ ในสมาชิกสังคมนั้นคือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ร่วมในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควรฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อยลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น แบ่งออกได้เป็นหลายประเภทด้วยกัน เช่น ความรู้ ทัศนคติ การใช้เหตุผลและพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554) สรุปว่าจริยธรรม คือ การกระทำ หรือการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่ถูกต้องดีงาม ทั้งภายนอกและภายใน ตามกฎเกณฑ์ของสังคมอันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

ชัยนทร์ นิลพัฒน์ (2555) กล่าวโดยสรุปว่าจริยธรรมคือ หลักการที่มนุษย์ในสังคมยอมรับว่าดีงาม และเห็นควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมนั้นเอง และเมื่อนำไปใช้กับการประกอบอาชีพ หรือการทำงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ และสังคมก็ย่อมหมายความว่า มนุษย์ย่อมจะต้องมีจริยธรรมในการทำงานหรือการประกอบอาชีพเพราะในการทำงานมนุษย์ย่อมต้องมีสังคม ซึ่งประกอบด้วยคนหลายคน มีความเชื่อและความคิดเห็นที่ต่างกัน จึงมีความจำเป็นต้องมีการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข และบรรลุเป้าหมายในงานนั้น ๆ

ไชยพร เรื่องแท้ (2556) กล่าวสรุปว่าจริยธรรมคือ ความดีงามที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในชีวิตและรวมถึงสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี เป็นหลักความประพฤติของบุคคล เป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

ดรุณี ไหวจริยาพิทักษ์ และคณะ (2557) สรุปว่าจริยธรรมหมายถึง มาตรฐาน หลักปฏิบัติที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม

สรุปได้ว่าจริยธรรม หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ เรียบร้อย งดงาม ความสงบร่มเย็น เป็นสุข ความรัก สามัคคี ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัยในการดำรงชีวิต

ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมดังนี้

รัตนากร วงศ์ศรี และคณะ (2550) สรุปว่าความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้องตลอดจนทำให้เกิดความสุข ความพอใจให้กับตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่น ๆ ตามมา

พระมหาณัฐพล ดอนตะโก (2551) กล่าวว่าคุณธรรมเป็นพื้นฐานของการเกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม ตลอดจนความสุข ความพอใจ คุณธรรมสร้างคนดีและความดีเป็นปัจจัยส่งเสริม วินัยของคน เช่นเดียวกับที่ธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมศีลในทางศาสนา วินัยนั้นเป็นมาตรการบังคับ ภายนอก ไม่มีอำนาจบังคับภายในจิตใจ ส่วนคุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงจำเป็นต้องสร้างคุณธรรมให้มีในจิตใจข้าราชการ โดยเหมาะสมแก่การเป็นข้าราชการการบริหารราชการและการส่งเสริมวินัยข้าราชการ

ธีราพร กุลนานันท์ (2552) ได้สรุปว่าจริยธรรมช่วยปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกที่ดีให้กับเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางให้เด็กเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง จริยธรรมมีความสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยในการปูพื้นฐานลักษณะอันดีงามให้กับเด็ก ควรให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัย การพัฒนาเด็กมี 3 ด้านคือ

1. ด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Domain) ได้แก่ การเกิดความรู้ความเข้าใจว่าสิ่งใดดี สิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรยกเว้น
2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ได้แก่ การเกิดความรู้สึกโน้มเอียงทางอารมณ์ที่สะท้อนออกมาในลักษณะทางการชอบ-ไม่ชอบ อย่างเห็นความสำคัญเต็มใจรับค่านิยมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย
3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ได้แก่ ความสามารถที่จะลงมือปฏิบัติด้วยกายหรือวาจาในลักษณะนิสัยทางจริยธรรม

ฉันทนา โรจน์บูรณาวงศ์ (2552) กล่าวว่า คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญยิ่งทั้งในแง่ส่วนตนและส่วนรวม เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรมแล้ว จะส่งผลเสียหายอย่างยิ่งแก่สังคมคุณธรรมมีความสำคัญต่อบุคคลคือ ทำให้บุคคลมีศักดิ์ศรีได้รับการยอมรับ ได้รับความสำเร็จ และมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความสำคัญต่อส่วนรวมคือ ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และจริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติ

ทิพย์ หาสน์ศรี (2553) ได้สรุปความสำคัญของคุณธรรมคือ สภาพคุณงามความดีที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งส่งเสริมให้บุคคลที่ปฏิบัติอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554) ได้สรุปว่าในสถานศึกษาผู้บริหารและครูควรตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยควรปลูกฝังด้านจริยธรรมเพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย และจิตใจ มีความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งจะประพฤติปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง มีความยุติธรรม มีความเสียสละ มีเหตุผล มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีเมตตากรุณา มีความสามัคคี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรม มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า รู้จักรักษาส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542 อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้, 2556 : 17) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรมเกี่ยวกับคนดีที่อยู่ภายในจิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายใน เป็นสิ่งดีที่แสดงออกทางกาย วาจา หรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรมเป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรมคือ ความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม ทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้าง มีความสงบสุขสงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัยผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่จนเป็นนิสัย ความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดี อยู่ตลอดเวลา คือ มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพความงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกาย และวาจานั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ และสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไปคือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม

สรุปได้ว่าความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมคือ พื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์โดยควรปลูกฝังด้านจริยธรรม เพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ มีความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งจะประพฤติปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพ

ลักษณะของคุณธรรม จริยธรรม

จริยธรรมส่วนใหญ่จะเป็นคำสอนที่เกี่ยวกับศาสนาหรือเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและองค์ประกอบหลายประการมีลักษณะดังนี้

ธนเศรษฐ์ จำปางาม (2542 อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้, 2556 : 22-23) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ไว้ในสังคมตนนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรดเว้น และรู้ลักษณะ และพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม มากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

2. ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบ หรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้น แต่บุคคลในสถานการณ์ปกติอาจมีทศนคติต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทศนคติเชิงจริยธรรมนั้น จะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ในช่วงเวลาหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลให้เหตุผลในการเลือกที่จะไม่กระทำ หรือเลือกที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น ๆ เหตุผลดังกล่าวจะช่วยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์เป็นลำดับ

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพที่บุคคล

ถูกยั่วให้กระทำความผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตน เช่น การโกง การกล่าวเท็จ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะไม่เกิดขึ้นในผู้ที่มีจริยธรรมสูง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญ มากกว่าจริยธรรมประเภทอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดี และเลวของบุคคล ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ร้อนของสังคม

รณชัย บุญลือ (2548 อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้, 2556 : 23) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ด้านความรู้ ความคิด ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของบุคคล ซึ่งไม่สามารถมองเห็น ต้องใช้เครื่องมือวัดว่า บุคคลนั้นมีสิ่งเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด

2. ด้านพฤติกรรมหรือการกระทำ เป็นการแสดงพฤติกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านความรู้ ความคิด เพราะสามารถสังเกตการกระทำเหล่านั้นได้โดยตรง และสามารถบอกได้อย่างมั่นใจว่าบุคคลนั้น มีพฤติกรรมหรือการกระทำเชิงจริยธรรมด้านนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด

นภิสี ศรีวัฒน์ทรัพย์ (2551) ได้สรุปว่าลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมของบุคคลที่เกิดจากการตอบสนองสิ่งเร้าภายนอก และจริยธรรมภายใน หมายถึง ความคิดเห็นภายในจิตใจของบุคคล ที่เล็งเห็นความดี ความถูกต้องในการที่จะประพฤติปฏิบัติต่อสังคมนั้น ๆ ซึ่งจริยธรรมภายในนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของจริยธรรมภายนอก นั่นคือ หากคนใดคิดดี ชอบเล็งเห็นความถูกต้อง อยู่ในจิตใจแล้ว ย่อมแสดงจริยธรรมภายนอกไปในทางที่ดี

ปราณี ปรียวาทิ (2551) ได้สรุปว่ารูปแบบจริยธรรมที่ควรส่งเสริมให้กับเด็กปฐมวัยคือ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบ การรู้จักรอคอย ช่วยเหลือตนเอง ประหยัด ซื่อสัตย์ ช่วยเหลือผู้อื่น และรักษาสິงแวดล้อม

พระมหาเฉลิมพล วิชา (2551) สรุปว่าลักษณะทางจริยธรรมอาจมองในด้านความรู้ ทักษะคิดเหตุผล เนื้อหา โครงสร้างศีลธรรม หรือด้านคุณธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและส่วนรวม ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคมเดียวกัน

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554) ได้สรุปว่าลักษณะของจริยธรรมจะเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติของตนเอง ที่ตั้งใจกระทำ โดยยึดหลักตามกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม กฎเกณฑ์ทางนิติธรรม และกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ส่วนใหญ่พึงประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม ได้อย่างเป็นสากล ทฤษฎีคุณธรรมนั้นต้องปฏิบัติได้ กฎเกณฑ์ทั้งหลายต้องปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน โดยไม่มีอุปสรรคต่อมนุษย์ที่สามารถประพฤติปฏิบัติได้ไม่ต้องใช้ความพยายามที่ผิดไปจากปกติทั่วไป

คณะกรรมการโครงการการศึกษาจริยธรรมไทย (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์, 2555 : 19 -20) ได้สรุปโครงสร้างของคุณลักษณะของจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกายวาจาใจต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูทศเวทีกตัญญู หมายถึง ความสำนึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมีต่อเรา กตเวทีกตัญญู หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นความกตัญญูทศเวทีกตัญญูจึงหมายถึง ความรู้ บุญคุณ และตอบแทนบุญคุณต่อคนอื่น และสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควร ให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละตัวอารมณ์ร้ายในตนเองด้วย

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักประมาณระวังรู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบ และขอบเขตที่พอเหมาะพอควร

9. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริง และเหตุผลที่พอเหมาะพอควร

10. ความอดุสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน

11. ความเมตตา-กรุณาเมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

หม่อมหลวงปนัดดา ดิศกุล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างถึงใน อรรถพรณฤทธิ์มั้น และบังลังก์ โรหิตเสถียร, 2560) กล่าวว่า กระทรวงศึกษาธิการได้เร่งผลักดันและขยายผลนโยบายโรงเรียนคุณธรรมไปยังสถานศึกษาทั่วประเทศ โดยมีสถานศึกษาจำนวนมากนำนโยบายโรงเรียนคุณธรรมไปสู่การปฏิบัติโดยกรอบแนวคิดที่สำคัญ 5 ด้านคือ

1. ความพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักความพอดีพอเหมาะและใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย

2. ความกตัญญู หมายถึง พื้นฐานด้านคุณธรรมของทุกคน และเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เราจึงต้องมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ซึ่งเปรียบเสมือนพระในบ้าน และกตัญญูต่อครูอาจารย์ ซึ่งเปรียบเสมือนพระที่โรงเรียน

3. ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต เป็นการไม่สร้างภาพ ไม่เล่นละคร หรือสวมหัวโขน แต่คำพูดหรือการกระทำทุกอย่างควรมาจากใจ

4. ความรับผิดชอบ หมายถึง สิ่งสำคัญในการเจริญสัมมาชีพต่อไปในวันข้างหน้า ขอให้ยึดมั่นกฎกติกาในการทำงาน อย่างเสมอต้นและเสมอปลาย คงเส้นคงวา ในความดีปากตรงกับใจ และอย่าหลงลืมตัว

5. คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การยึดมั่นคุณธรรมจริยธรรม เป็นเรื่องสำคัญ และต้องดำรงตนให้เป็นแบบอย่างของสังคม

สรุปได้ว่าลักษณะของจริยธรรมคือ การประพฤติปฏิบัติของตนเองในด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญูตักเตือน การรักษาระเบียบวินัย ความเสียสละ ความสามัคคี การประหยัด ความยุติธรรม ความอดุสาหะ และความเมตตากรุณา เพื่อให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง และส่วนรวม ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคมเดียวกัน

หลักการในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

หลักคำสอนและแนวคิดของศาสนาและนักปราชญ์ทั้งหลายล้วนมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ ให้นมนุษย์กระทำความดี ละเว้นความชั่ว ให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมจะต้องศึกษาถึงที่มา หลักการ แนวคิด ทางศาสตร์ของจริยธรรมที่มนุษย์ได้ศึกษา และปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณ เพราะแนวคิดหลักการเหล่านี้ เป็นพื้นฐานของความเข้าใจในคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งทุกศาสนามีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไป อันเป็นที่มาของความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงออกของคนในกลุ่มต่างกันด้วย เป็นการช่วยให้มนุษย์ต่างชาติต่างเผ่าพันธุ์มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันเป็นผลให้เกิดความผาสุกในมวลมนุษยชาติ ซึ่งหลักการหนึ่งที่เป็นพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมคือ ศิล ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายขยายความในรายละเอียดของศิลไว้ดังนี้

ความหมายของศิล

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของศิลไว้ดังนี้

พระพุทธโฆสจารย์ (2551 : 10-11) ได้ให้ความหมายของศิลในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ชื่อว่าศิลคือ เจตนา เจตสิก สังวร และการไม่ล่วงละเมิด กล่าวคือ

1. เจตนาชื่อว่าศิล ได้แก่ เจตนาของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรม มีปาณาติบาต เป็นต้น อยู่ที่หรือเจตนาของบุคคลผู้กำลังบำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่

2. เจตสิกชื่อว่าศิล ได้แก่ วิริตเจตสิกของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรม อีกประการหนึ่ง ได้แก่ เจตนาในกรรมบท 7 ของบุคคลผู้ละอยู่ซึ่งบาปกรรมทั้งหลาย มีปาณาติบาต เป็นต้น เจตสิกชื่อว่าศิล ได้แก่ กุศลธรรมทั้งหลายคือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ

3. สังวรชื่อว่าศิล คือ ปาติโมกขสังวร 1 สติสังวร 1 ญาณสังวร 1 ชั้นดีวัตร 1 และ วิริยสังวร 1

4. อวิติกมศิล (การไม่ล่วงละเมิด) ชื่อว่าศิล ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดที่เป็นไปทางกาย และเป็นไปทางวาจาของบุคคลผู้สมาทานศิล

นอกจากนี้ท่านได้ให้ความหมายไว้อีกว่า คำว่า “ศิล” นี้ แปลว่า ปกติ คือ ทำกายและวาจาให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด แปลว่า เย็น คือ ทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศิล แปลว่า เกษม คือ ปลอดภัย ทำให้เบาใจ เบาใจ อีกอย่างหนึ่งคำว่าศิลนี้ มีความหมายเป็น สีสณะ กล่าวคือ เป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีสณะ” นี้ ก็คือ กิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึง ความที่กรรมในทวารมีกายกรรม เป็นต้น ไม่กระจัดกระจาย โดยความมีระเบียบอันดีอย่างหนึ่ง คือ ความเข้าไปรับไว้ หมายถึง ความเป็นที่รองรับโดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

กองพุทธศาสนศึกษา (2553 : 26) ให้ความหมายของศิลว่า “บรรดาภฏ ขอบังคับ สำหรับอบรมคนในหมู่คณะให้เป็นคนดีงาม อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขนั้น เมื่อกกล่าวโดยย่อตามหลัก

คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้วก็สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ศีล คือ วินัย ได้แก่ คำสั่งสำหรับปกครองกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอก 2) ธรรม คือ หน้าที่ ได้แก่ คำสอนสำหรับปกครองจิตใจ อันเป็นส่วนภายใน ศีล คือ วินัยนั้นแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ 1) อาศาปริยวินัย ได้แก่ วินัยสำหรับคนที่เป็นชาวบ้านทั่วไป คนที่อยู่ครองเรือนจำต้องประพฤติปฏิบัติ 2) อนาศาปริยวินัย ได้แก่ วินัยสำหรับนักบวชหรือบรรพชิต ผู้ไม่ได้อยู่ครองเรือนคือ บรรพชิตจำต้องปฏิบัติ

พระอุปลิสสเถระ (2554 : 11) ได้ให้ความหมายศีลในคัมภีร์วิมุตติมรรควา ศีล หมายถึง เย็น ปกติ ตามธรรมชาติของสุขและทุกข์ อนึ่ง ศีลหมายถึงศีระชะ ความเย็น และสันติ

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี) (2555 : 8) ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีลนั้นเป็นเหมือนบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดี ให้คงที่ เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักไปตามนั้น หนังสือที่เขียนจึงจะมีบรรทัดอันตรง ถ้าหากไม่มีเส้นบรรทัดตัวหนังสือก็จะขึ้นคดลงดังงูเลื้อย เมื่อชำนาญแล้วก็เขียนไปได้โดยไม่ต้องมีบรรทัดฉนั้นใด คนเราจะประพฤติความดี โดยไม่ต้องมีอะไรไว้เป็นหลักยึดเหนี่ยวใจ ไม่มั่นคง อาจเอนเอียงลงหาทุจริต เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ จนเป็นปกติมารยาทได้แล้ว จึงประพฤติคุณธรรมอย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ผันแปร

พระธรรมปิฎก (ประยูร ฑุฑโต) (2538 อ้างถึงใน พระครูปลัดเอกกวี วิสุทธิสีโล (แก้วเอี่ยม), 2561 : 24) ได้ให้ความหมายของศีลไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสนมหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัยว่า “ศีล” หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นการรักษาปกติ ตามระเบียบวินัย หรือข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว เดิมเรียกว่า “สิกขาบท 5” เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน ใครปฏิบัติตามนี้เรียกว่า “มีศีลเบื้องต้น”

เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกาย และวาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษากปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ที่มีมาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็นนิจศีล คือ ศีลที่ควรหัดสักรักษาเป็นประจำบ้าง ว่าเป็นมนุษยธรรมหรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้างมี 5 ประการ คือ

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้าย
2. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลักขโมย โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
3. กามสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
4. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
5. สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือ สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

สรุปได้ว่าศีล คือ ความประพฤติดีทางกายและวาจา โดยมีเจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ทางวาจา เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ และเว้นจากการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ศีลเป็นที่พึง

เบื้องต้นแห่งการปฏิบัติธรรมทั้งปวง เพราะศีลกำจัดกิเลสอย่างหยาบที่จะเกิดขึ้นมาทางกายและทางวาจา ศีลเป็นประมุขของธรรมทั้งปวง คือ เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรมอื่นต่อไป

หลักเบญจศีลเบญจธรรม

ความหมายของหลักเบญจศีล มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายดังนี้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2538 อ้างถึงใน พระครูปลัดเอกภวิ วิสุทธิสีโล (แก้วเอี่ยม), 2561 : 24-25) ได้ให้ความหมายของเบญจศีลไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า เบญจศีล ศีล 5 คือ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤตินิดในกาม เว้นพูดปด เว้นของมีนเมา มีคำสมาทานว่า 1) ปาณาติปาตา 2) อทินนาทานา 3) กาเมสุมิฉฉาจารา 4) มุสาวาทา 5) สุราเมรยมชชพมาทภูฐานา ต่อท้ายด้วย เวรมณี ลีลาปาปที สมายิยามิ ทุกข้อ และได้อธิบายไว้ว่า ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องมีกฎหมาย เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกัน เพื่อความสงบเรียบร้อย แต่มนุษย์เรานั้นมีทั้งกายและจิต ซึ่งสังคมโดยทั่วไปต้องใช้กฎหมาย เพื่อเป็นการจัดระเบียบให้พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ให้ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น แต่ในด้านสภาวะจิตใจต้องมีการจัดระเบียบเช่นเดียวกัน คือ ศีลธรรม เพื่อเป็นการควบคุมจิตใจ ไม่ให้คิดไปในทางเบียดเบียนผู้อื่น โดยพื้นฐานความเป็นมนุษย์นั้นตามหลักธรรมในทางศาสนา โดยส่วนมากแล้วประชาชนชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ และศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนต้องมี หรือฝึกอบรมให้มีในตนคือ ศีล 5 เพื่อเป็นเครื่องจัดระเบียบทางด้านจิตใจ

สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) (อ้างถึงใน พระอธิการมาวิน จันทมโม (อ้วนจี), 2562 : 52-53) ได้นิพนธ์มงคลในพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวถึงศีลว่า “ความตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์จากการลักทรัพย์ จากการประพฤตินิดในกาม จากการพูดเท็จจากการดื่มสุราเมรัย ชื่อว่าเบญจศีล คือ ศีล 5 เป็นระเบียบที่รักษาความประพฤติทางกาย วาจา ให้เป็นที่ปลอดภัยอันตรายแห่งชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินคู่ครอง อันเป็นที่รักของตนและของผู้อื่น รักษาความสัตย์คือ การซื่อตรงต่อกัน อันเป็นเหตุให้ไว้วางใจในกันและกันไว้ และผดุงความมีสติรอบคอบ อันเป็นเครื่องป้องกันการทำชั่ว พูดชั่ว ซึ่งเป็นการเบียดเบียนก่อทุกข์แก่กันมิให้เกิดขึ้น ศีล 5 จึงเป็นวินัยชั้นนอกที่ป้องกันรักษามนุษยชาติ ให้เป็นมิตรกัน ไม่เป็นศัตรูจองเวรซึ่งกันและกัน”

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (อ้างถึงใน พระอธิการมาวิน จันทมโม (อ้วนจี), 2562 : 53) ทรงนิพนธ์ประโยชน์กษัตริย์หน้าทำให้คนอยู่เป็นสุขความตอนหนึ่งว่า “...พระเจ้ากาสิงคะพร้อมทั้งประชาชนก็พากันรับศีลธรรมนั้นมาปฏิบัติคือ ตั้งอยู่ในศีล 5 ฝนก็ตกบริบูรณ์ ภัยทั้งปวงก็สงบ บ้านเมืองเกิดความผาสุกสมบูรณ์ ชาดกนี้แสดงอานุภาพของศีล แม้ไม่เชื่อในอานุภาพเหนือธรรมดา คิดดูตามเหตุผลธรรมดา ก็เห็นได้ว่าเมื่อพากันมีศีล คือ ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักขโมยฉ้อโกงกัน เป็นต้นแล้วพากันมีธรรมคือ ประพฤติประโยชน์เกื้อกูลกันโดยทั่วไปแล้วก็จะเกิดความสุขสมบูรณ์แน่นอน”

สมศักดิ์ สันธะเวชญ์ และคณะ (2544 อ้างถึงใน ละเอียด ศรีโสภา, 2556 : 12) ได้ให้ความหมายของเบญจศีลหรือศีล 5 ไว้ว่าเบญจศีลเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับข้อห้ามหรือข้อละเว้น 5 ประการที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตาม เพื่อจะได้ไม่เป็นผู้ประพฤตินิด ประพฤติชั่ว ไม่เป็นผู้เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นมีดังนี้ คือ

1. ละเว้นจากการเป็นผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิต ทรมาน รังแกผู้อื่น หรือสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับความเดือดร้อนบาดเจ็บหรือล้มตาย ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเอง จ้างวาน

ผู้อื่นให้กระทำหรือกระทำด้วยวาจา แม้แต่การมีความคิดอาฆาต พราณณาจะทำร้ายผู้อื่น ก็เป็นสิ่งพึงละเว้นด้วย

2. ละเว้นจากการเอาทรัพย์สินของที่เจ้าของมิได้ให้มาเป็นของตน หมายถึง ไม่ลักขโมย คดโกง หรือยึดเอาทรัพย์สินของ ๆ ผู้อื่นมาเป็นของตน โดยที่เจ้าของไม่อนุญาต ทั้งโดยวิธีหยาบฉวย โดยตรงหรือล่อลวงผู้อื่นให้มอบทรัพย์สินของตนโดยหลงเข้าใจผิด รวมทั้งไม่ใช้หรือจ้างวานผู้อื่นให้ไปละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น นอกจากนี้ยังต้องละเว้นการมีจิตละโมภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ด้วยวิธีการไม่สุจริต

3. ละเว้นจากการประพฤติดัดในกาม หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดในบุคคลที่มีใช้คู่ครองของตนในทางชู้สาว ด้วยกาย วาจา ใจ

4. ละเว้นจากการพูดเท็จ หมายถึง การไม่พูดในสิ่งที่ไม่เป็นความจริง ไม่พูดส่อเสียด ให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ไม่พูดคำหยาบคาย และไม่พูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระไม่มีประโยชน์ หรือพูดในสิ่งที่ไม่ควรพูด

5. ละเว้นจากการดื่มเครื่องดองของเมา หมายถึง การไม่ดื่มสุราและสิ่งเสพติดอื่น ๆ เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน ยาบ้า ใบกระท่อม ตลอดจนการดมกาว ดมทินเนอร์ และไอระเหยต่าง ๆ อันจะทำให้ครองสติไว้ไม่ให้เป็นเหตุให้ขาดความละเอียด และสามารถทำความชั่ว ความผิดอื่น ๆ ได้โดยง่าย

สรุปได้ว่าหลักเบญจศีล เป็นหลักธรรมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเว้นจากการทำความชั่ว กระทำ ความดี มีระเบียบวินัยในการควบคุมจิตใจให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่น และประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจธรรมควบคู่กันไปจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความหมายของหลักเบญจธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายดังนี้

พิสิฐ เจริญสุข (2543 อ้างถึงใน พระอธิการมาวิน จนทมโม (อ้วนจี), 2562 : 55) กล่าวว่า คำว่า เบญจธรรมหรือกัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันงาม คำว่า ธรรม หมายถึง สภาพที่ทรงหรือดำรงรักษาไว้ ในที่นี้หมายถึง ส่วนที่ดีมี 5 ประการคู่กับศีล 5 เรียกว่า กัลยาณธรรม จึงมีความหมายว่า ธรรมอันงามเป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้ตั้งงาม สร้างอภิยาศัยนิสัยที่ดี และประณีตศีล เป็นเหตุให้งดเว้นไม่ทำสิ่งที่ เป็นโทษ ถ้ามีเพียงศีลก็มีเพียงการงดเว้นจากโทษ แต่ยังไม่ได้ทำความดีอะไรให้กับตัวเองเลย ต่อเมื่อมีธรรมอยู่ด้วยจึงจะเป็นเหตุให้ทำความดี เช่น รักษาศีลไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เกิดไปพบคนนอนหลับ อยู่บนทางรถไฟมีรถไฟแล่นมา แต่ไกลควรจะปลุกหรือบอกเขาได้ แต่ไม่ปลุกจนเขาถูกรถไฟทับตาย อย่างนี้ศีลไม่ขาดเพราะไม่ได้ฆ่าเขา แต่ขาดธรรมคือ เมตตา ต่อเมื่อปลุกให้เขาหนีภัยออกจากทางรถไฟด้วยเมตตาจิตจึงได้ชื่อว่า มีธรรมกัลยาณธรรม มี 5 ประการดังนี้

1. เมตตากรุณา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น
2. สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบสัมมาชีพ
3. กามสังวร คือ การสำรวมในกาม
4. สัจจะ คือ การพูดความจริง
5. สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ตัว

บุญมี แทนแก้ว (2545 อ้างถึงใน ละเอียด ศรีโสภา, 2556 : 23) กล่าวว่า เบญจธรรม คือ หลักธรรม 5 ประการอันเป็นคู่ของ เบญจศีล แต่ละข้อมีความหมายดังนี้

1. เมตตากรุณา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข และช่วยเหลือเขาให้พ้นทุกข์ การไม่ทำร้ายผู้อื่นนั้นก็นับว่าเป็นคนดีแล้ว แต่ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้น ต้องเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่นด้วย สังคมจึงจะสงบร่มเย็นยิ่ง ๆ ขึ้น

2. สัมมาอาชีวะ คือ ตั้งใจทำมาหาเลี้ยงโดยสุจริต หมายถึง การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ธรรมชื่อนี้คู่กับศีลข้อสองที่ให้ละเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ให้ คนที่ประกอบอาชีพสุจริต ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ย่อมยินดีกับของที่ตนหาได้เอง ไม่คิดฉกฉวยเอาของผู้อื่น

3. กามสังวร คือ ระมัดระวังในเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ทางกามารมณ์ หมายถึง การยินดีเฉพาะในคุ้มครองของตนและการไม่คิดหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องความรักความใคร่จนเกินขอบเขต การที่คนเรามีความต้องการทางเพศนั้น มิใช่ของผิดปกติแต่อย่างใด แต่ถ้าเดินสายกลางไว้ก็จะทำให้เราไม่ไปผิดลูกเมีย ผู้อื่น ธรรมชื่อนี้คู่กับศีลข้อสาม

4. สัจจาจา คือ รักษาวาจาให้ได้จริง บูชาคำจริง หมายถึง การพูดความจริง เป็นธรรมที่ใช้คู่กับศีลข้อสี่ที่ให้เว้นจากการพูดเท็จ ธรรมชื่อนี้เป็นการส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักแสดงไมตรีจิตต่อกัน ทางวาจา การพูดความจริงนี้หมายรวมถึง การพูดคำสุภาพ คำอ่อนหวาน และการสื่อสารที่ตรงกับความ เป็นจริง ไม่บิดเบือนสื่อ

5. สติสัมปชัญญะ คือ ฝึกตนมิให้ประมาท หมายถึง มีสติรอบคอบรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ว่ากำลังทำอะไร พูดอะไร ธรรมชื่อนี้คู่กับศีลข้อห้าที่ห้ามมิให้ดื่มสุราเมรัย ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามศีล และธรรมข้อที่ห้าอยู่เสมอจะเป็นผู้ที่ไม่ขาดสติ ไม่ประมาท จะทำการสิ่งใดก็จะสำเร็จได้โดยไมยาก และโอกาสที่จะเผลอตัวทำผิดด้วยความประมาทก็มีน้อยหรือไม่มีเลย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2547 อ้างถึงใน พระอธิการมาวิน จันทมโม (อ้วนจี้), 2562 : 56) ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่าเบญจธรรม หมายถึง ข้อควรปฏิบัติ 5 ประการ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดีมีคุณธรรมมีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ 1) เมตตา 2) สัมมาอาชีวะ 3) กามสังวร 4) สัจจะ และ 5) สติสัมปชัญญะ และผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข

อภิญาตมน์ โพธิ์สาน (2551 : 226-227) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเบญจธรรมไว้ดังนี้

1. เมตตา กรุณา คือ ความรัก ความสงสาร

เมตตา ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม้ไม่ตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นผู้มีความสุขทั่วหน้า คนที่มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นมีความสุขนั้น ถึงจะประพฤติผิดพลาดต่อกันบ้าง ก็ให้อภัยกันได้ โดยไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน เหมือนมารดา บิดา ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ไม่ถือโทษโกรธเคือง หรือพยาบาลในบุตร แต่ถ้าขาดเมตตาต่อกันแล้วก็ตรงกันข้าม เมตตาเป็นหน้าที่ ของมนุษย์ทุกคนที่ควรมีให้แก่กันและกัน ตนเกิดมาแต่แรกต้องอาศัยเมตตาของผู้อื่น จึงมีชีวิตยืนยาวมาได้ ชั้นแรกคือ มารดาบิดาเลี้ยงบำรุงบุตร และฝึกปรือเรามาก่อน หรือตนกำพร้าขาดมารดาบิดา ก็ยังได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้มีเมตตา ตั้งอยู่ในฐานะเป็นมารดาบิดาเช่นนั้นเหมือนกัน ต่อจากนั้นพอเติบโตใหญ่ไปอยู่ในสำนักครูอาจารย์ ท่านคอยดูแลเอาใจใส่ สั่งสอนให้รู้วิชา ฝึกหัดธำมศัย และกิริยามารยาทให้เรียบร้อย สอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ สิ่งที่เป็นประโยชน์และมีโทษประโยชน์ ต่อมาถึงวัยที่ต้องประกอบกิจการงาน ก็ยังได้รับเมตตาจิตจากผู้บังคับบัญชาและมิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน ที่ตนมีธุระเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ถ้าได้รับความเมตตาจากท่านผู้อื่นมาโดยตลอด ไหนเลยจะสามารถตั้งอยู่ได้

เมื่อตนเป็นผู้ใหญ่ขึ้นถึงเวลาที่ต้องแสดงเมตตาแก่ผู้อื่นบ้าง ก็ควรทำโลกมนุษย์เป็นอยู่ได้ เพราะทุกคนปฏิบัติต่อกันอย่างนี้

กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ของเขา คือ เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ ก็พลอยห่วงใยสงสารเป็นเหตุ

2. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวงสอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้อุดหนุนผู้มีศีล ให้สามารถรักษาศีลได้มั่นคง คนมีศีลแต่ยากจนขัดสน และเป็นโจรเป็นขโมยก็เพราะขาดสัมมาอาชีวะ ถ้ามีสัมมาอาชีวะจะไม่ยากจนจะไม่เป็นขโมย อาชีพเป็นภาระหน้าที่ที่จำเป็นสำหรับทุกคน เพราะทุกคนต้องกินต้องใช้เครื่องบริโภคที่จำเป็น ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ ฝ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และทางประกอบอาชีพที่ชอบนั้น แม้เว้นมิฉฉาชีพแล้วก็ต้องประกอบด้วยกิริยาที่ประพฤติธรรม ในการหาเลี้ยงชีพอีก ซึ่งมี 3 อย่าง คือ

2.1 ประพฤติเป็นธรรมในหน้าที่การงาน ได้แก่ การทำกิจกรรมอะไร ๆ ก็ทำโดยสุจริต ไม่บิดพลิ้วหลีกเลี้ยงงานที่ทำนั้น เพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2.2 ประพฤติเป็นธรรมในบุคคล คือ เป็นคนซื่อตรงไม่หลอกหลวงเขา เช่น ผู้ขายของเราตั้งราคาสินค้าไว้แล้ว ผู้ซื้อจะเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์หรือสามัญชนก็ตาม ตนก็ขายตามราคาที่ตั้งไว้ นั่นเอง ไม่เห็นแก่ได้ เช่น พอเห็นเป็นคนแปลกหน้ามา ก็ไม่ฉวยโอกาสขึ้นราคาแก่เขา เช่นนี้ชื่อว่า ประพฤติเป็นธรรมในบุคคล

2.3 ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ ได้แก่ เมื่อรู้ว่าเป็นของไม่จริง ก็ไม่หลอกหลวงเขาว่าเป็นของจริง ต้องพูดตามที่เป็นจริง เช่น ผู้ขายของ เมื่อสิ่งใดเป็นของปลอมก็บอกเขาว่าปลอม สิ่งใดเป็นของจริงก็บอกว่าเป็นจริง ไม่เอาของปลอมมาหลวงเขาว่าเป็นของจริง เช่นนี้ชื่อว่า ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ

ผู้ที่เลือกหาการงานควรเว้นการงานที่มีโทษเสีย แม้จะทำให้ได้ทรัพย์มากก็ตาม ทรัพย์ที่เกิดจากการทำงานที่มีโทษ ไม่ทำให้เกิดประโยชน์ได้เต็มที่ การงานที่ต้องเสี่ยงโชค เช่น การพนัน ก็ไม่ควรจะเลือกเอา เพราะถ้าพลาดทำก็มีแต่ความสูญเสีย ถ้าได้ทรัพย์ก็ไม่ถาวร เพราะคนประกอบการงานควรมีอุตสาหะ อย่าท้อถอย จงดูเยี่ยงแมลงผึ้งบินหาเกสรดอกไม้ นำมาที่ละน้อย ๆ ยังสามารถทำน้ำผึ้ง เลี้ยงตัวและลูกน้อยได้ตลอดฤดูหนาวที่กั้นดารดอกไม้ เมื่อเขาหมั่นทำการงาน ได้ทรัพย์มาจับจ่ายเลี้ยงตนและครอบครัวบ้าง เก็บไว้เพื่อเหตุการณ์ในวันข้างหน้าบ้าง ถึงไม่มากแต่เพียงคราวละน้อย ๆ ก็พอจะทำตนให้มีความสุขได้ และไม่ประกอบทุจริต เพราะความเลี้ยงชีพเข้าปีบคั้นเป็นการรักษาศีลให้บริสุทธิ์

3. กามสังวร คือ ความสำรวมในกาม

กามสังวร คือ ความสำรวมในกาม การรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงไหลหมกมุ่น ใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ให้ประพฤติในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชนก็ให้ระวังควบคุมใจและกายไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทางเว้นความระมัดระวัง ไม่ประพฤติเป็นคนมักมากในกาม

แสดงถึงความบริสุทธิ์ผ่องใสของชายหญิงให้กระจ่างแจ่มใสคุณธรรมข้อนี้ จำแนกตามเพศของบุคคล เป็น 2 คือ

3.1 สทาร์สันโดซ คือ ความยินดีเฉพาะภรรยาของตน เป็นคุณธรรมสำหรับระดับผู้ชาย

3.2 ปติวัตร์ คือ ความจงรักภักดีต่อสามีของตน เป็นคุณธรรมสำหรับระดับผู้หญิง สทาร์สันโดซ ความพอใจด้วยภรรยาของตน ไม่ผูกสมัครรักใคร่กับหญิงอื่น ช่วยกันหาเลี้ยงชีพไม่ละทิ้งกัน เลี้ยงดูกันเช่นนี้ได้ชื่อว่ายินดีเฉพาะภรรยาของตนอย่างอุกฤษฏ์ (เคร่งครัด) ผู้ที่ไม่สันโดซด้วยภรรยาของตน เทียบหญิงโสเภณี ไม่เป็นกาเมสุมิจฉาจาร แต่ก็ยอมให้โทษแก่ตน 3 สถาน คือ 1) เสียทรัพย์เป็นค่าบำเรอแก่หญิงนั้นทุกคราวไป 2) ย่อมเป็นบ่อเกิดของโรคร้ายต่าง ๆ เช่น โรคเอดส์ 3) ย่อมเป็นผู้ใกล้ชิดต่ออันตราย เพราะหญิงแพศยา ย่อมสมัครรักใคร่อยู่กับชายหลายคน ทำให้เกิดการหึงหวงกันขึ้น เป็นเหตุให้ก่อการทะเลาะวิวาท ทำอันตรายแก่กันได้

ปติวัตร์ คือ ความจงรักภักดีในสามี ความซื่อสัตย์และภักดีต่อสามี และผูกสมัครรักใคร่กับสามีของตนเท่านั้น ไม่ควรมีใจไปคิดผูกพันกับชายที่ไม่ใช่สามีตน แม้สามีเสียชีวิตแล้ว ตนเองก็มีสิทธิ์ที่จะมีสามีใหม่ได้ แต่ยังมีความรักใคร่นับถือในสามีผู้ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ไม่ผูกสมัครรักใคร่ในชายอื่นด้วยปฏิพัทธ์ หญิงผู้นี้ชื่อว่า ปติวัตร์ จงรักภักดีต่อสามี หญิงบางพวกเป็นผู้มักมากในกามหรือเห็นผิดเป็นชอบ ย่อมทำตัวเป็นหญิงแพศยานับว่าเป็นที่บัดสีแก่เพื่อนฝูงและผู้ได้พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง คล้ายกับว่าหมดหนทางประกอบอาชีพอย่างอื่นแล้ว หญิงที่ประพฤติดังนี้ย่อมขาดจากสมาคมด้วยสตรี มิได้ออกหน้าออกตา แม้เข้าสมาคม ณ ที่ใดๆ ต้องปลีกตัวอยู่เอกเทศหนึ่งต่างหาก เท่ากับว่าเป็นผู้อำภัพ ดังนั้นควรชวนขวยหาเลี้ยงชีพในทางอื่นที่สุจริตจนสุดกำลังความสามารถ ยิ่งดีกว่าที่จะยอมตนเป็นหญิงแพศยาเช่นนั้น ความสำรวมในกามสองความประพฤติดีตังามของชายหญิงผู้มีศีลยิ่งขึ้น

4. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์

ความจริงใจ ได้แก่ ซื่อสัตย์ จริจวจา ได้แก่ พูดจริง และจริจัง ได้แก่ ทำจริง จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย จงรักภักดีในเจ้านายของตน มีความกตัญญูกตเวที ในท่านผู้มีพระคุณ มีความเที่ยงธรรม รู้จักรับผิดชอบชั่วดี และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยลักษณะเฉพาะก็เป็นคนที่มีวาจาสัตย์ เป็นที่เชื่อถือได้ ความประพฤติเป็นคนตรง มีลักษณะ 4 ประการ คือ

4.1 ความเที่ยงธรรม คือ ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันเป็นที่หน้าที่ของตน ไม่ทำภารกิจให้ผิดพลาดด้วยอำนาจคติ 4 ประการ คือ ฉันทาคติ ความชอบพอกัน โทษาคติ ความเกลียดชัง โมหาคติ ความหลง ไม่รู้จักจริง ภัยาคติ ความกลัว พึงเห็นตัวอย่างในผู้พิพากษา ผู้วินิจฉัยยอรรคตติต้องเป็นผู้มีความยุติธรรมเป็นหลัก ไม่ถืออคติ 4 เป็นเหตุทำลายความยุติธรรม ต้องพิจารณาวินิจฉัยด้วยเหตุผลเช่นนี้ชื่อว่าผู้มีความเที่ยงธรรม

4.2 ความซื่อตรง คือ ความเป็นผู้ประพฤติซื่อตรงต่อมิตร ไม่คิดร้ายต่อมิตรนั้น ควรละเว้นจากโทษ 4 สถาน คือ ปอกลอกเพื่อน เจรจาปราศรัยไม่สงเคราะห์จริงประจบสอพลอ ชักชวนในทางเสื่อมเสีย และพึงประกอบด้วยคุณสมบัติ 4 สถาน คือ อุปการะเกื้อหนุนมิตร ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วย คอยตักเตือนให้สติแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่มีความรักใคร่กันจริง

4.3 สวามีภักดี คือ ความจงรักภักดีในเจ้านายของตน เมื่อยกบุคคลใดให้เป็นเจ้านายของตนแล้วก็ประพฤติซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีในบุคคลนั้น แม้ชีวิตก็ยอมสละแทนได้ ถึงจะทำกิจการอะไรก็ตามโดยสุจริต เพื่อประโยชน์แก่เจ้านายของตนมีความสวามีภักดีในเจ้านายตน

4.4 ความกตัญญู หมายถึง การรู้จักระลึกนึกถึงในอุปการคุณ หรือบุญคุณที่ได้รับจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และหมายรวมเอาถึงจากสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ในฐานะมีคุณแก่ตน จะมากจะน้อยก็ตาม แล้วหาโอกาสตอบแทนอุปการคุณนั้นตามกำลัง และความสามารถอย่างถึงที่สุด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญมาก ท่านสอนไม่ให้ละเลยโดยเด็ดขาด แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม ในบาลีบางแห่งถึงกับบอกว่า “บุรุษพึงพักอยู่ในเรือนของบุคคลใดตลอดตราตรีหนึ่ง หรือ พึงได้ข้าวน้ำในทีใด ไม่ควรคิดชั่วต่อบุคคลนั้นแม้ด้วยใจ” เพราะการทำเช่นนั้น เท่ากับเป็นการขัดกับหลัก “กตัญญู” ซึ่งท่านบอกว่าเป็นเรื่องที่น่าติเตียนคนที่ไม่รู้จักคุณ ที่เขาทำแล้ว ผู้ไม่ทำคุณให้ใคร และผู้ไม่ทำตอบแทนคุณที่เขาทำก่อน ความกตัญญูไม่มีในคนใด การคบคนนั้นย่อมไร้ประโยชน์

5. สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้ ความรู้ตัว

ความมีสติรอบคอบ คือ ความมีสติตรวจตราไม่เลินเล่อ ตรงกันข้ามกับความประมาท สติ คือ ความระลึกนึกคิดได้ ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะกำกับอยู่ด้วยเสมอ จึงเป็นสติที่ถูกต้อง ความมีสติที่ถูกต้อง ความมีสติรอบคอบไม่เลินเล่อรู้จักประมาณในอาหารที่จะพึงบริโภค อาหารโดยปกติ มีประโยชน์สำหรับบำรุงร่างกาย และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ แต่ถ้าบริโภคมากเกินไปเกินประมาณหรือบริโภคอาหารที่บูดเน่า ย่อมให้โทษแก่ร่างกายได้ หรือบริโภคน้อยเกินไป ไม่พอแก่ความต้องการของร่างกาย ความไม่เลินเล่อในการทำงาน คือ ไม่ทอดทิ้งธุระ เอาใจใส่หมั่นตรวจสอบ ประกอบให้ชอบแก่กาลเทศะไม่ปล่อยให้การทำงานค้างค้ำ

สรุปได้ว่าความหมายของเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม อันหมายถึง ธรรมที่ทำให้หรือส่งเสริมให้บุคคลลงนามมีคุณค่า 5 ประการ อันเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ซึ่งเป็นธรรมที่เอื้ออำนวยสนับสนุนกันและกัน เป็นข้อปฏิบัติที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป คือ เมื่อมีศีลแล้วควรจะปฏิบัติธรรมให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยหลักธรรมชื่อว่า กัลยาณธรรมนั้นมี 5 ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ

ความสัมพันธ์ระหว่างเบญจศีลและเบญจธรรม

อภิญญ์ ธรรม (2551 : 57) ได้กล่าวในหนังสือพุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิตว่า ผู้รักษาศีล 5 ไปพร้อมกับมีคุณธรรม 5 โดยสมบูรณ์ย่อมได้รับผลบางอย่างตามมาคือ

1. ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจของมนุษย์และเทวดา
2. ดำเนินชีวิตไปได้เป็นปกติสุขสงบเย็นใจไม่เดือดร้อนใจ
3. เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้
4. เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพมากด้วยคุณค่าของสังคม

ซึ่งหลักเบญจศีลและเบญจธรรม มีความสัมพันธ์กันดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ความสัมพันธ์ของหลักเบญจศีลและเบญจธรรม

เบญจศีล	เบญจธรรม
1. เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต	1. มีเมตตา กรุณา ต่อสรรพสัตว์
2. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้	2. การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม
3. เว้นจากการประพฤตินอกใจ	3. รู้จักการยับยั้งควบคุมในทางกามารมณ์
4. เว้นจากการพูดเท็จ	4. มีสัจจะ ถือความสัตย์จริง ซื่อตรง
5. เว้นจากการดื่มสุราและเสพของมึนเมา	5. มีสติสัมปชัญญะ หรือความไม่ประมาท

เบญจศีลและเบญจธรรมเป็นของคู่กันทั้งนี้อาจจะมาจากเหตุผลว่าผู้งดเว้นจากข้อห้าม 5 ข้อได้ชื่อว่าเป็น “ผู้มีศีล” แต่กระนั้นก็ตามผู้ที่มีศีลจะชื่อว่ามีคุณธรรม 5 ที่เรียกว่า “เบญจกัลยาณธรรม” ทุกคนหาได้ตัวอย่าง เช่น คน ๆ หนึ่งได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลเดินทางไปทางเรือพบเรือล่ม คนกำลังว่ายน้ำเพื่อเอาชีวิตรอดอยู่ เขาสามารถที่จะช่วยให้ได้แต่ไม่ช่วยจนคน ๆ นั้น จมน้ำตายไปต่อหน้าศีลของเขาไม่ขาด แต่ว่าขาดความกรุณา ทำให้อาจถูกมองแบบตำหนิติเตียนว่าเป็นคนใจดำได้ แต่ถ้าเขาเห็นแล้วมีความเมตตากรุณา เตือนใจ หยุดช่วยเหลือคนตกน้ำนั้นให้พ้นอันตรายได้ จึงจะชื่อว่ามีทั้งศีลและคุณธรรม

ดังนั้นจึงมีคำกล่าวว่าเป็นผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาทั้งเบญจศีลและเบญจธรรม พบว่า ธรรมที่คู่กับศีลในแต่ละคูนั้นนอกจากจะเป็นธรรมที่ส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ประพฤตินั้นแล้ว ยังเป็นธรรมที่ทำให้สามารถรักษาศีล 5 ได้มั่นคง เช่น เมื่อบุคคลมีเมตตากรุณา ย่อมเว้นจากปาณาติบาตได้โดยง่าย เพราะความรักความสงสารจึงไม่ทำร้ายเบียดเบียนบุคคลอื่น เบญจธรรมจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมผู้รักษาศีล 5 หรือเบญจศีลให้สมบูรณ์ดังที่ท่านปัญญานันทภิกขุกล่าวไว้ว่า “เมื่อมีศีลต้องมีธรรมคู่กับศีล เพราะศีลกับธรรมนั้นต่างกันศีลเป็นเรื่องละ ธรรมเป็นเรื่องเจริญ ซึ่งหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนามี 2 ประการ คือ ปหานกิจ คือ การละเรื่องชั่วร้าย และภาวนากิจ คือ การทำความดีให้เจริญเมื่อบุคคลละความชั่วแล้ว ยังไม่ทำความดีนับว่าไม่ก้าวหน้า” เช่น ตัวอย่างในธรรมาภิธานพจนานุกรมศาสนาพุทธศาสนา “เมื่อเดินไปพบคนนอนหลับอยู่ในทางรถไฟ กำลังมีรถไฟแล่นมาแต่ไกล ถ้าไม่ปลุกเขาก็ไม่ผิดศีลแต่ศีลไม่สมบูรณ์ ถ้าปลุกบอกเขาก็มีทั้งศีลและธรรมคือเมตตา” ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงศีลคู่กับธรรมไว้หลายแห่ง เช่น ในขุททกปิฎก “ช่างหม้อชื่อชฎาภิการเป็นผู้ถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึงเป็นผู้รักษาศีล 5 มั่นคงมีศีล มีกัลยาณธรรม”

ผลของการปฏิบัติตามเบญจศีลเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ตามที่ผู้วิจัยได้อธิบายความมาแล้วข้างต้น พร้อมทั้งข้อคิดของนักวิชาการเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าถ้ามนุษย์มีเบญจศีลเบญจธรรมแล้ว จะทำให้มนุษย์มีบุคลิกภาพตามอานิสงส์ของศีล 5 ดังนี้

1. บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ
2. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล

3. บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชัตตยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณะบริษัทก็ตาม ย่อมแก่แล้วกล้าไม่เก้อเขินเข้าไป

4. บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

5. บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

สรุปได้ว่าสังคมที่มีผู้ปฏิบัติเบญจศีลและเบญจธรรมย่อมเป็นสังคมแห่งการปลอดภัยพ้นจากสิ่งเลวร้ายไม่ต้องหวั่นไหวหรือวิตกจริตถึงอันตราย ไม่ต้องห่วงกังวลถึงความปลอดภัยของบุตรหลานไม่ต้องมีการจัดระเบียบสังคมเป็นสังคมที่ปลอดภัยจากมลภาวะที่เป็นพิษต่อจิตใจและร่างกาย

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม

เรียงความแก้กระทู้ธรรมเป็นวิชาหนึ่งในสี่วิชาของหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์ โดยกำหนดเป็นวิชาแรกของการสอบธรรมสนามหลวง วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม เป็นกระบวนการวิชาที่แสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจในวิชาทั้ง 3 คือ วิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัยของผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องกำหนดความรู้ความเข้าใจ หรือวัดผล การเรียนในวิชาทั้ง 3 เพราะการเขียนเรียงความให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ข้อกำหนดของวิชานี้ ผู้ศึกษาต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ในวิชาทั้ง 3 มาเป็นอย่างดี หากไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิชาธรรม หรือไม่ได้ศึกษาหลักธรรมเบื้องต้น ย่อมไม่สามารถเขียนหรือตีความธรรมได้ถูกต้อง องค์ความรู้ ที่ได้จากการศึกษาวิชานี้จะทำให้ผู้ศึกษามีความสามารถอธิบายธรรมได้อย่างมีหลักเกณฑ์ได้อย่าง ถูกต้อง

ความหมายและความสำคัญของการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม

มีผู้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมไว้หลากหลาย ดังนี้

แก้ว ชิตตะชบ (2547 อ้างถึงใน ธนเทพพร เดชประสาธ, 2558 : 21-22) กล่าวว่า คำว่า เรียงความเป็นศิลปและศาสตร์ เพราะเป็นเรื่องของความงามในการใช้ภาษา และต้องใช้ความเป็น วิชาการที่มีหลักการ มีทฤษฎี ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ จึงสามารถเขียน เรียงความได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำว่า แก้ว หมายถึง ทำให้คลายจากลักษณะที่แน่นอนหรือที่ติดขัดหรือที่เป็นเงื่อน เป็นปมอยู่

คำว่า กระทู้ หมายถึง หัวข้อหรือข้อความที่ตั้งให้อธิบาย

คำว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา

ดังนั้นเรียงความแก้กระทู้ธรรมจึงมีความหมายว่า การแต่งอธิบายขยายความหัวข้อธรรม ภาชิตให้กระจ่างแจ้ง ความสำคัญของวิชาเรียงความ มีดังนี้

1. ส่งเสริมพัฒนาการความเจริญทางด้านจิตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เขียน
2. ทำให้รู้จักลำดับความคิด สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาให้ผู้อื่น เข้าใจตามต้องการได้
3. ทำให้รู้จักเลือกถ้อยคำสำนวนโวหารมาใช้ได้ถูกต้องตามหลักภาษา

4. ส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาไทยได้ถูกต้องตามแบบนิยม

พระมหาสุทนต์ เขียนจันทิก (2552 : 15) กล่าวว่า การแต่งกระทู้ให้ได้ดีต้องเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับธรรมะเป็นอย่างดีและมีความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาไทยหรือบาลีเป็นอย่างดีด้วย ต้องขบคิด เนื้อหาหรือตีความหมายของธรรมะให้แตก วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นการแสดงออกแทนคำพูดและเป็นการสร้างบุคลากรในด้านการเป็นนักพูดนักประพันธ์ หรือนักเขียน คำว่า “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ตัดบทเป็นเรียงความ/แก้/กระทู้ธรรม

เรียงความ หมายถึง การกล่าวพรรณนาเนื้อความ หรืออธิบายเนื้อความแล้วนำเอาเนื้อความมาต่อเชื่อมกัน โดยลำดับหน้าหลังให้ผู้อ่านได้อ่านรู้เรื่อง

แก้ หมายถึง การตอบหรือการเฉลยให้ตรงจุดของคำถามนั้น หรือการเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดออกมาให้เห็น

กระทู้ธรรม หมายถึง ปัญหาหรือคำถามเกี่ยวกับธรรมะ

จากความหมายและความสำคัญของการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมสามารถสรุปได้ว่าการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม เป็นการแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก ที่ผู้เรียนได้แสดงออกผ่านกระบวนการไตร่ตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ หาเหตุและผล แล้วเขียนออกมาในรูปแบบอักษรหรือภาษาที่ตนเข้าใจ เพื่อสื่อสารไปยังผู้อื่นให้สามารถเข้าใจความหมาย และใจความสำคัญของกระทู้ต่างๆ

ประโยชน์ของการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การที่สามารถเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมให้ได้ดี ควรเรียนหลังจากเรียนวิชาธรรมแล้ว เพราะวิชานี้เป็นวิชาที่อธิบายธรรมโดยการเขียนหรือเรียงความเมื่อไม่เข้าใจธรรมก็อธิบายหรือเขียนไม่ได้ คือ เรียงความไม่ถูกต้องตามหลักธรรม ดังนั้นการเรียงความแก้กระทู้ธรรมได้ดีต้องเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมเป็นอย่างดีหรือมีความรู้ความหมายของข้อธรรม และผู้ศึกษาปฏิบัติตามย่อมได้รับประโยชน์ ดังนี้ (แก้ว ชิตตะชบ, 2547 : 3 อ้างถึงใน ธนเทพพร เดชประสาท, 2558 : 22)

1. ทำให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่า ความหมาย ความสำคัญ และมีความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น
2. ทำให้เข้าใจถึงผลดีผลเสียของสรรพสิ่งในโลก คือ รัฐบาล บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ของการปฏิบัติตามธรรมและไม่ปฏิบัติตามธรรม
3. ทำให้สามารถรู้จักเลือกสรรหลักพุทธธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
4. ช่วยพัฒนาด้านจิตใจของผู้เรียนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี มีคุณธรรมนำความรู้โดยสามารถลดละเลิกความชั่ว

พระมหาสุทนต์ เขียนจันทิก (2552 : 16) กล่าวถึงประโยชน์ของการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมไว้ 6 ประการ คือ

1. เป็นการแสดงออกซึ่งทัศนคติของตน
2. เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้เกี่ยวกับธรรมะ
3. เป็นการแสดงออกซึ่งวาทะและสนวนของผู้ที่ได้รับการศึกษา
4. เป็นการถ่ายทอดวิชาการไปสู่อีกคนหนึ่งให้รู้และเข้าใจตาม
5. เป็นการพัฒนาด้านปัญญาและความรู้ของตนให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

6. เป็นการสร้างบุคลากรทางด้านการพูด และการประพันธ์

สรุปได้ว่าการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้นจัดว่าเป็นการส่งเสริมความเจริญทางด้านจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ช่วยในการจัดลำดับความคิด ในการถ่ายทอดความรู้ ออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจ ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมะ เข้าใจคุณและโทษของการปฏิบัติตามและไม่ปฏิบัติตาม เข้าใจในชีวิตและรู้จักแสวงหาความสุขโดยมีธรรมเป็นเครื่องชี้แนวทาง

วิธีการและโครงสร้างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมในปัจจุบัน

วิธีการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม

พระมหาสุทัศน์ เขียวจันทิก (2552 : 16-18) กล่าวว่า ในการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ในขั้นตอนก่อนการลงมือเขียน ผู้เขียนควรปฏิบัติดังนี้

1. ต้องท่องจำพุทธศาสนสุภาษิต พร้อมทั้งที่มาของสุภาษิตบทนั้นด้วย เพื่อนำไปเชื่อมกับพุทธศาสนสุภาษิตสนามหลวง
2. เมื่อท่องจำพุทธศาสนสุภาษิตได้แล้ว ต้องเขียนพุทธศาสนสุภาษิตให้ถูกต้องทั้งคำบาลีและคำแปล
3. นำพุทธศาสนสุภาษิตที่ท่องจำได้แล้วนั้นมาฝึกหัดแต่งขยายเนื้อความและหัดเชื่อมโยงอย่างน้อย 2-3 ครั้ง เพื่อให้เกิดความชำนาญ

การเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปัจจุบันมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามระเบียบการสอบของสนามหลวง ตัวอย่างโครงสร้างและการแต่งเนื้อความ การเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมชั้นนวกภูมิหรือนักธรรมชั้นตรี ดังนี้ (แม่กองธรรมสนามหลวง, 2553 : 4-5)

ตัวอย่างโครงสร้างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมในปัจจุบันตามหลักสูตร

ของแม่กองธรรม สนามหลวง

(1)สุภาษิตบทตั้ง.....

.....คำแปล.....

(2) ณ บัดนี้.....

(3) คำว่า อธิบายเนื้อความสุภาษิตบทตั้ง (ประมาณ 8-10บรรทัด).....

.....สมดังสุภาษิตที่มาใน.....(ที่มาของสุภาษิต)....ว่า

(4)สุภาษิตเชื่อม.....

.....คำแปล.....

(5) คำว่า.... อธิบายเนื้อความสุภาษิตบทตั้ง (ประมาณ 7-10 บรรทัด).....

(6) สรุปความว่า (ประมาณ 5 บรรทัด).....

โดยเป็นการนำเอาหลักธรรมพระบาลีขึ้นมาเป็นบทตั้งในการอธิบาย อีกทั้งรูปแบบและภาษาที่ใช้ในการอธิบายยังเป็นภาษาที่บุคคลธรรมดาทั่วไปยังเข้าใจยากอีกด้วย

หลักสูตรวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี

หลักสูตรธรรมศึกษาที่มีเนื้อหามากเกินความจำเป็นสำหรับผู้เรียนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 และบางส่วนอยู่ในระดับประถมศึกษา ทำให้เวลาในการศึกษาไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถศึกษาให้จบตามหลักสูตรที่มีอยู่ได้ เห็นสมควรให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้มีเนื้อหาที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจึงจัดทำร่างหลักสูตรธรรมศึกษา ปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2546 ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2557)

ในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม เมื่อปีพุทธศักราช 2546 ได้กำหนดหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ให้ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 โดยกำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ 5 หมวด คือ 1) ทาน วรรค 2) บาป วรรค 3) ปุญญวรรค 4) สติวรรค และ 5) สีลวรรค

โดยให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมา ประกอบด้วย 1 สุภาษิตบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย กำหนดให้เขียนลงในใบคำตอบตั้งแต่ 2 หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 3 หน้า (แก้ว ชิตตะขบ, 2547 อ้างถึงใน ธนเทพพร เดชประสาท, 2558 : 23)

สำหรับการเขียนพยานะในภาษาบาลี ผู้ศึกษาควรจำและหัดเขียนให้คล่องมือ สำหรับกระทู้ที่จะนำไปแต่งรับกับกระทู้แม่บท เพราะถ้าหากผู้ศึกษาต้องการความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น หากมีความอดสาหะก็ศึกษาตามสติปัญญาสามารถได้จากตำราหลักภาษาบาลีเรื่อง อักษรวิธี

แก้ว ชิตตะขบ (2547 : 16 - 18 อ้างถึงใน ธนเทพพร เดชประสาท, 2558 : 24) อธิบายเรื่องหลักการเขียนบาลีว่า การเขียนสระ พยานะที่ประสมด้วยสระ อ จะไม่ปรากฏเครื่องหมายรูปสระ อะ คือ ไม่ประวิสรรชนีย์ เช่น อรหโต ภควโต เป็นต้น ในการเขียนคำที่เป็นตัวสะกดในภาษาบาลีนิยมใช้เครื่องหมายพินทุ (.) คือ จุดกำกับไว้ใต้ตัวอักษร อยู่ใต้พยานะตัวใด มีผลบังคับไม่ให้พยานะตัวนั้นออกเสียง เป็นได้แค่ตัวสะกด

หลักสำคัญของการเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมจำต้องคำนึงถึงหลักสำคัญ 3 ประการ คือ (แก้ว ชิตตะขบ, 2547 อ้างถึงใน ธนเทพพร เดชประสาท, 2558 : 22)

1. ตีความหมาย หมายถึง การให้คำจำกัดความของธรรมภาษิตนั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร เช่น ทาน หมายถึง การให้การสละด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นต้น
2. ขยายความให้ชัดเจน หมายถึง การขยายเนื้อความของคำซึ่งได้ให้ความหมายไว้แล้ว เช่น ทานมี 2 ประเภท คือ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ เช่น ให้เครื่อง อุปโภคบริโภค และธรรมทาน การให้ธรรม การแนะนำให้รู้จักความดี ความชั่ว เป็นต้น
3. ตั้งเกณฑ์อธิบาย หมายถึง การกำหนดหรือวางโครงร่างที่จะอธิบายเนื้อความของกระทู้พุทธศาสนสุภาษิตว่า มีอะไรเป็นประเด็นที่จะอธิบายขยายความ มีอะไรเป็นมูลเหตุทำให้เกิดขึ้น มีผลดีหรือผลเสียอย่างไร

องค์ประกอบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม

แก้ว ชิตตะชบ (2547 รัตนเทพพร เดชประสาธ, 2558 : 24-25) กล่าวว่า การเรียงความ แก่กระทู้อรรถโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นคำนำ หรือเรียกว่า บทอุทเทส หรือนิเขปบท นับเป็นส่วนเริ่มต้นที่สำคัญ การเขียนคำนำที่ดีจะสามารถชักจูงจิตใจของผู้อ่านให้ติดตามอ่านเรียงความต่อไปจนจบ โดยมากคำนำของการเขียนเรียงความจะเขียนไปในแนวอารัมภบทพจนาคาถาเพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติของผู้อ่าน ซึ่งกำหนดเป็นแบบอย่างในการเขียนไว้ประมาณ 3 - 5 บรรทัดกำลังพอดี

2. ส่วนที่เป็นเนื้อหา หรือเรียกว่า บทนิทเทส หมายถึง ส่วนที่เป็นประเด็นหลักที่อธิบาย ขยายความของกระทู้อรรถนั้นๆ โดยการเขียนเรียงความแก่กระทู้อรรถจะต้องมุ่งให้เนื้อหาสาระที่สำคัญ แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้รับคุณค่าในด้านหลักความประพฤติ ส่วนเนื้อหาของเรียงความแก่กระทู้อรรถนั้น ควรเขียนประมาณ 15 - 20 บรรทัด เมื่ออธิบายความของเนื้อหาพอสมควรแล้วก็นำเอาข้อธรรม (กระทู้อรรถ) ที่มีเนื้อความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันกับเนื้อหาที่เขียนมาอ้าง รับรองไว้เป็นหลักฐาน แล้วอธิบาย ขยายความของกระทู้อรรถนั้นให้เป็นเหตุเป็นผลกลมกลืนกันต่อไป ซึ่งกระทู้อรรถควรเขียนประมาณ 5 - 7 บรรทัด

3. ส่วนที่เป็นคำสรุปหรือเรียกว่า ปฏินิเทศ หมายถึง การรวบรวมใจความที่สำคัญของ เนื้อเรื่องที่ได้อธิบายมาตั้งแต่ต้นมาสรุปอย่างย่อ ๆ โดยมีหลักคติธรรมนำไปประพฤติ ปฏิบัติตามได้ ควรเขียนประมาณ 5 - 7 บรรทัด

ผจงวาด พูลแก้ว และคณะ (2551) กล่าวว่า องค์ประกอบของเรียงความมี 3 ส่วนคือ คำนำ เนื้อเรื่อง และสรุป

1. คำนำ เป็นส่วนแรกในการเปิดประเด็นนำเข้าสู่เรื่องที่จะทำให้อ่านเกิดความรู้อ และ ต้องการติดตามเรื่องต่อไป ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อย กลวิธีในการเขียนคำนำให้น่าสนใจมีหลายวิธี เช่น

1.1 เขียนนำด้วยบทร้อยกรอง สุภาษิต สำนวน คำคม หรือบทเพลงที่เกี่ยวข้อง

1.2 เขียนนำด้วยคำถาม ถ้อยคำสนทนา หรือถ้อยคำสั้นๆ ง่ายๆ รัดกุมน่าสนใจ

1.3 เขียนนำด้วยการมุ่งเข้าสู่ประเด็นสำคัญของเรื่อง

1.4 เขียนนำด้วยข่าว เหตุการณ์ ในปัจจุบันที่น่าสนใจ และเกี่ยวข้อง

2. เนื้อเรื่อง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของการเขียนเรียงความ เพราะเป็นส่วนที่เสนอความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ทรรศนะหรือความรู้สึของผู้เขียนให้แจ่มแจ้ง โดยอาจยกอุทาหรณ์ สุภาษิต และประสบการณ์ของผู้เรียนมาสนับสนุนเรื่องที่เขียนก็ได้

3. สรุป เป็นองค์ประกอบสำคัญที่อยู่ท้ายของเรียงความ ผู้เขียนจะทิ้งท้ายให้อ่านเกิดความประทับใจ ซึ่งการสรุปนั้นจะต้องมีเนื้อหาสอดคล้องกับเรื่องที่เขียน ไม่สรุปนอกเรื่อง นอกประเด็น วิธีการเขียนสรุปมีหลายวิธี เช่น

3.1 สรุปด้วยการฝากข้อคิดและความประทับใจให้แก่ผู้อ่าน

3.2 สรุปด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้อ่านเก็บไปคิด และ

3.3 สรุปด้วยบทร้อยกรอง สุภาษิต สำนวน คำคมที่น่าประทับใจ เป็นต้น

พระมหาสุทัศน์ เขียนจันทิก (2552) กล่าวว่า องค์ประกอบของการเขียนเรียงความ แก่กระทู้อรรถมี 3 ประการคือ

1. คำนำ หมายถึง คำนำของเรียงความแก่กระทู้ธรรมนั้น ๆ โดยมากจะเขียนในลักษณะอารัมภบทคาถา เพื่อชี้แนะเป็นแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติของผู้อ่านผู้ฟัง
2. เนื้อเรื่อง หมายถึง เรียงความแก่กระทู้ธรรมนั้น ๆ จะต้องให้เนื้อหาสาระที่สำคัญแก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับคุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ การศึกษา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฯลฯ โดยลำดับเนื้อหาให้ต่อเนื่องเป็นเหตุผลกันไป
3. คำลงท้าย หมายถึง การรวบรวมใจความสำคัญของเนื้อเรื่องที่ได้อธิบายมาตั้งแต่ต้น มาสรุปไว้อย่างย่อ ๆ โดยมีหลักคตินิยมมีเหตุผลนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้ เพราะว่าคำลงท้ายที่ดีย่อมเป็นเสน่ห์อย่างยิ่งของเรียงความแก่กระทู้ธรรม

การวัดและประเมินผลการเขียนเรียงความ

การวัดและการประเมินผลทักษะการเขียนเรียงความเป็นการบ่งชี้ถึงความสามารถในการเขียนของผู้เขียนว่าอยู่ในระดับใด มีสิ่งใดที่ยังต้องปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมในส่วนใด ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการประเมินคุณภาพของเรียงความ ซึ่งมีวิธีการตรวจให้คะแนนการเขียนที่แตกต่างกันไป ได้มีนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาการวัดและการประเมินผลทักษะการเขียนไว้หลายประการด้วยกัน ดังนี้

จาคอป (Jacobs, 1981) ได้เสนอแนะการตรวจงานเขียนโดยใช้เกณฑ์การประเมินที่เรียกว่า ESL Composition Profile ซึ่งเป็นเกณฑ์การประเมินที่ผู้ตรวจจะต้องตัดสินงานเขียนทั้งเรื่อง โดยพิจารณาว่าผู้เขียนได้สื่อความคิดและความหมายไปยังผู้อ่านได้ตามที่ต้องการหรือไม่ โดยได้แบ่งเกณฑ์การให้คะแนนออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านเนื้อหา 2) ด้านการเรียบเรียงความคิด 3) ด้านการใช้คำศัพท์ 4) ด้านการใช้ภาษา 5) ด้านกลไวยากรณ์ ในแต่ละด้านแบ่งคะแนนความสามารถออกเป็น 4 ระดับ คือ

ตารางที่ 2.2 เกณฑ์การประเมินที่เรียกว่า ESL Composition Profile

	เนื้อหา	การเรียบเรียงความคิด	การใช้คำศัพท์	การใช้ภาษา	กลไวยากรณ์
ดีมาก	30-27	20-18	20-18	25-22	5
ดี	26-22	17-14	17-14	21-18	4
พอใช้	21-17	13-10	13-10	17-11	3
อ่อน	16-13	9-7	9-7	10-5	2

ที่มา : (Jacobs, 1981)

ฮีตัน (Heaton, 1990 อ้างถึงใน สุทธาวรรณ ภาณุรัตน์, 2553) เสนอวิธีการในการตรวจงานเขียนเรียงความ 3 วิธี ได้แก่

1. วิธีการตรวจแบบนับความผิดพลาดในการเขียน (Error-count Method) โดยการนับจำนวนครั้งที่เกิดความผิดพลาดในการเขียน โดยนำไปคำนวณหักออกจากคะแนนสูงสุด วิธีการนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยม เพราะมีข้อจำกัดในการนับข้อผิดพลาดที่เกิดจากการใช้ภาษาของแต่ละคน

2. วิธีตรวจงานเขียนแบบวิเคราะห์ (Analytic Method) โดยการระบุให้ผู้เรียนทราบถึงองค์ประกอบและรายละเอียดที่ต้องการประเมินในงานเขียน ได้แก่ ความคล่อง หลักภาษา คำศัพท์ เนื้อหาหรือการสะกดคำ แล้วพิจารณาให้คะแนนทีละด้าน แต่ละด้านมีคะแนนเต็ม 5-6 คะแนน

3. วิธีการตรวจงานเขียนแบบอาศัยความรู้สึกของผู้ตรวจเป็นเกณฑ์ (Impression Method) วิธีการตรวจนี้ต้องใช้ผู้ตรวจมากกว่า 1 คนในการอ่านงานเขียนอย่างรวดเร็ว แล้วให้คะแนนงานเขียนชิ้นนั้นตามความรู้สึกของตนเอง จากนั้นรวมคะแนนเพื่อหาคะแนนรวมของงานชิ้นนั้น

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (2557) กล่าวว่า แม่กองธรรมสนามหลวงจะออกกำหนดการสอบทั่วประเทศในช่วงเดือนตุลาคม - เดือนพฤศจิกายนของทุกปี สำหรับเกณฑ์การสอบผ่านหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีนั้น ผู้สมัครสอบจะต้องสอบครบทุกวิชาที่กำหนดในหลักสูตร โดยในแต่ละวิชาคะแนนจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25 ในทุกวิชา และคะแนนรวมสุทธิจะต้องได้ไม่ต่ำกว่า 200 คะแนน จากคะแนนเต็ม 400 คะแนน ถือว่าสอบผ่านและได้รับประกาศนียบัตรจากแม่กองธรรมสนามหลวง โดยมีกองศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้การรับรองด้วย เพื่อเป็นการแสดงว่าสอบได้ธรรมศึกษาชั้นตรี

สรุปได้ว่าการตรวจประเมินให้คะแนนงานเขียนเรียงความ ผู้ตรวจสามารถจัดกระทำได้หลากหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีต่างมีข้อดีและข้อด้อยต่างกันไป ซึ่งผู้ตรวจควรพิจารณาเลือกใช้วิธีการตรวจที่เหมาะสม เพื่อให้ผลการตรวจให้คะแนนมีความน่าเชื่อถือ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม

สำหรับแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงไว้หลากหลาย ดังนี้

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) โดยอาศัยแนวคิดของเพียเจต์ (Piaget) เป็นพื้นฐาน โคลเบอร์กเชื่อว่าพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้นบุคคลจะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการใช้เหตุผลในระดับที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นได้ด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นต่ำอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลจะได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าขั้นสูงต่อไปมีมากขึ้นตามลำดับ ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก็จะถูกใช้น้อยลงจนถูกละทิ้งไปในที่สุด

โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับแต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้นดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์เป็นพัฒนาการของเด็กอายุ 2 - 10 ปี เด็กจะใช้การลงโทษและรางวัลเป็นการตัดสินใจถูกผิดเป็นวัยเชื่อถือผู้ใหญ่ความสนใจจะอยู่ที่ตนเองไม่เข้าใจระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมพัฒนาการของเด็กวัยนี้มี 2 ขั้นคือ

1.1 ขั้นที่ 1 เป็นขั้นการใช้การลงโทษเป็นเหตุผลของการตัดสินใจเป็นวัยที่มีอายุระหว่าง 2 - 7 ปี เป็นขั้นหลบหลีกการลงโทษเด็กจะทำตามกฎเกณฑ์หรือคำสั่งของผู้ใหญ่เพราะกลัวการลงโทษ

1.2 ขั้นที่ 2 เป็นขั้นใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจเป็นวัยที่มีอายุระหว่าง 7 - 10 ปี เป็นขั้นแสวงหารางวัลเด็กจะทำดีทำตามคำสั่งกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ รางวัลเป็นสิ่งตอบแทนมาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติ

2. ระดับตามกฎเกณฑ์เป็นพัฒนาการของเด็กอายุ 10 - 16 ปี พัฒนาการทางคุณธรรม จริยธรรมระดับนี้จะยึดถือกฎเกณฑ์ของสังคมหรือกลุ่มไม่ยอมทำความผิดเพราะต้องการให้กลุ่มหรือสังคมยอมรับตนหรือให้ตนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเป็นวัยที่ยึดถือบุคคลที่ตนรัก เป็นแบบฉบับหรือระเบียบของกลุ่มเป็นเกณฑ์แบ่งเป็น 2 ขั้นต่อเนื่องจาก 2 ขั้นแรกคือ

2.1 ขั้นที่ 3 ขั้นให้การยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจช่วงอายุ 10 - 13 ปี ขั้นนี้เด็กจะทำตามความเห็นของกลุ่มทำตามกฎเกณฑ์หรือแบบฉบับของสังคมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มหรือสังคมทำตามผู้อื่นที่เห็นชอบ

2.2 ขั้นที่ 4 ขั้นใช้ระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจช่วงอายุ 13 - 16 ปี เป็นขั้นทำหน้าที่ของสังคมเด็กจะใช้กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนของสังคมมาเป็นกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต และจะปฏิบัติหน้าที่ตามค่านิยมและกฎเกณฑ์กลุ่มและสังคม เพื่อเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสังคมเป็นวัยที่ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของกลุ่ม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ระดับนี้จะเข้าใจค่านิยมคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรม และหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในสังคมในสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ไม่ยึดถือตัวบุคคล หรือค่านิยมเฉพาะกลุ่มเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่แยกออกจากกฎเกณฑ์ตายตัว และการคาดหวังของคนอื่น แต่ใช้ความคิดตรึกตรองซึ่งใจเป็นแนวทางเลือกประพฤติปฏิบัติแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนต่อเนื่องจาก 4 ขั้นตอนแรกตามลำดับ

3.1 ขั้นที่ 5 ขั้นใช้สัญญาทางสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจเลือกกระทำโดยมีเหตุผล นำค่านิยมของสังคมสภาพการณ์สิทธิหน้าที่ ตลอดจนกฎเกณฑ์ที่เป็นเหตุผลที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาเป็นเหตุผลในการตัดสินใจการกระทำ โดยไม่ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของคนส่วนใหญ่เพราะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก สามารถบังคับใจตนเองได้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การกระทำจะคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเป็นช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป

3.2 ขั้นที่ 6 ขั้นที่ใช้คุณธรรมจริยธรรมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจเป็นระดับพัฒนาการที่เห็นในผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างกว้างขวางมีวัฒนธรรมดีงามมีความเจริญทางสติปัญญาขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุดของเหตุผลเชิงคุณธรรมจริยธรรม คำนึงถึงความถูกต้องเป็นเกณฑ์การตัดสินใจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนรวมเป็นขั้นที่บุคคลมีความละเอียดต่อการทำความชั่ว ไม่ทำผิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เป็นขั้นที่ยอมรับคุณค่าของมนุษย์พัฒนาการของเหตุผลเชิงคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 6 ขั้นนี้จัดเป็น 3 ระดับในรายละเอียดตาราง 2.3 ดังนี้

ตารางที่ 2.3 ขั้นตอนแสดงพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้นซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับในทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ระดับคุณธรรมจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-conventional Level) อายุ 2 - 10 ปี	ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2 - 7 ปี) ขั้นที่ 2 ขั้นแสวงหารางวัล (อายุ 7 - 10 ปี)
ระดับตามเกณฑ์ (Convention Level) อายุ 10 - 16 ปี	ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10 - 13 ปี) ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามหน้าที่ของสังคม (อายุ 13 - 16 ปี)
ระดับหลังกฎเกณฑ์ (Post-conventional Level) อายุ 16 ปีขึ้นไป	ขั้นที่ 5 ขั้นใช้สัญญาสังคม (อายุ 16 ปีขึ้นไป) ขั้นที่ 6 ขั้นใช้หลักการคุณธรรมจริยธรรมสากล (วัยผู้ใหญ่)

เพียเจต์ (Piaget, 1986) ได้สร้างทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมขึ้น พบว่าพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ คือ พัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั่นเอง ซึ่งเพียเจต์ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 4 ขั้นคือ

1. ขั้นรับรู้จากประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensor Motor Operation) เป็นระยะตั้งแต่แรกเกิด - 2 ปี เด็กจะรับรู้ทางประสาทสัมผัสอย่างง่าย ๆ ทำให้เกิดการพัฒนากายทางสติปัญญาและความนึกคิดเด็กจะมีโครงสร้างทางความคิด จากสิ่งที่พบเห็นและจากสิ่งที่สัมผัส

2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre - operational Thinking) ช่วงอายุ 2 - 7 ปี เด็กเริ่มใช้ภาพแทนวัตถุและเหตุการณ์สามารถเลียนแบบคนอื่นได้และพัฒนาอย่างรวดเร็วสามารถใช้ภาษาติดต่อทางสังคมได้อย่างกว้างขวางและเริ่มพัฒนาความคิดเชิงตรรกศาสตร์ความคิดส่วนใหญ่ต้องเกิดจากการรับรู้จากประสาทสัมผัส

3. ขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (Concrete Operational Thinking) ช่วงอายุ 7 - 11 ปี เด็กจะมีความคิดเชิงตรรกศาสตร์ในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องได้และค้นหาความจริงเกี่ยวกับวัตถุและสิ่งแวดล้อมเป็นแบบแผน

4. ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (Formal Prepositional Think or Formal Operational Thinking) ช่วงอายุ 11 - 15 ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กขั้นสูงสุดสามารถคิดเห็นเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ได้สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเพียเจต์พบว่า การตัดสินใจทางคุณธรรมจริยธรรมมีส่วนสัมพันธ์กับหลักการทางสติปัญญาด้วยและการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

4.1 ขั้นก่อนคุณธรรมจริยธรรมอายุแรกเกิด - 3 ปี เป็นขั้นที่ยึดถือตนเองเป็นส่วนใหญ่เอาใจตนเองไม่เข้าใจและไม่รับรู้สภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ใดๆ ทั้งสิ้น การประพฤติปฏิบัติกระทำอย่างอิสระเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายของตน

4.2 ขั้นยึดคำสั่งหรือความจริงที่เห็นได้ชัดช่วงอายุ 4 - 11 ปี เริ่มพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สามารถเข้าใจบทบาทของตนเองประพฤติ โดยยึดคำสั่งเป็นเกณฑ์เป็นระยะว่านอนสอนง่ายเชื่อฟังอยู่ในโอวาท ไม่เข้าใจเหตุผลในทางนามธรรม ยึดปริมาณทางกายภาพที่เห็นได้ชัด เช่น ขนาดความเสียหายเกิดจากการกระทำเป็นระยะที่สามารถปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้ง่าย

4.3 ขั้นยึดหลักการแห่งตนเริ่มอายุ 12 ปีขึ้นไปการพัฒนาพฤติกรรมในวัยนี้เป็นระยะค่อนข้างยากเพราะเด็กจะใช้สติปัญญาหาเหตุผลเป็นระยะแสวงหาค่านิยมของตนเองเพื่อนำไปสู่

การดำเนินชีวิตเมื่อเป็นผู้ใหญ่ได้ก็จะใช้สติปัญญาในการตัดสินใจคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

เติมศักดิ์ คทวนิช (2546) กล่าวถึงแนวคิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ว่า เป็นการที่บุคคลมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน แม้ว่าจะงานที่ทำงานจะยากมากมาเพียงใด บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะไม่ท้อถอย และพยายามทำงานนั้นให้สำเร็จให้ได้ แต่ถ้าบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ บุคคลจะไม่อยากทำงาน และหลีกเลี่ยงการทำงานนั้น

พิเชษฐ รุ่งลาวัลย์ (2550) ได้กล่าวถึงทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมของเอ็กเซลล์ไว้ว่า คุณธรรมจริยธรรม เป็นการศึกษาการประพฤติตัวของคนในสิ่งถูก และสิ่งผิดการกระทำต่าง ๆ อาจพิจารณาว่าถูกหรือผิดแล้วแต่ว่าเป็นความตั้งใจของแต่ละบุคคล ทฤษฎีที่อยู่บนฐานของที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุใดเหตุหนึ่ง (เนื่องมาจากเหตุและปัจจัย) ของการกระทำคือ ทำสิ่งดีหรือเลวคำถามหลักที่สำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมข้างหนึ่งคือ เป็นความดีที่แท้จริงหรือเป็นเพียงความดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่พบเห็นเท่านั้นแบ่งเป็น 2 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของความตั้งใจ

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของความตั้งใจของแต่ละบุคคลถือการตั้งใจกระทำสิ่งนั้น เป็นหลักการกระทำทุกอย่างจะดีหรือชั่วอยู่ที่การตั้งใจที่เรียกว่าเจตนา ถ้ามีเจตนากระทำความดีด้วยกาย วาจา ใจ สามารถตัดสินใจว่าการกระทำนั้นถูกต้องหรือไม่ ความตั้งใจทำดีจะเป็นความดีที่แท้จริงการกระทำทุกอย่างคือ ทำสิ่งดีหรือปราศจากความสนใจเนื่องมาจากเหตุและปัจจัยเมื่อมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ปัญหาหลักที่สำคัญในทฤษฎีเหล่านี้คือรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีก็จะทำสิ่งที่ดีนั้น

ศาสนาทุกศาสนาสอนให้รู้ว่าอะไรคือ สิ่งที่ถูกแท้จริงและอะไรคือ สิ่งที่เกิดจากการสอนของครูพระและผู้เคร่งศาสนา หรือจากหนังสือทางศาสนา อย่างไรก็ตามหลักศาสนาทั้งหมดสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม แต่ไม่ได้สรุปเป็นข้อตกลงในลักษณะเป็นหลักปิดกั้นความเข้าใจหลักคุณธรรมจริยธรรมของศาสนาในแนวทางร่วมกันโดยทั่วไป เพื่อให้ทุกคนเข้าใจที่จะปฏิบัติตัวเป็นคนดีของทุกศาสนาได้

นักคิดด้านปรัชญาส่วนหนึ่งมีแนวคิดที่เรามีความสามารถที่จะรู้การกระทำในสิ่งที่ถูกและผิดโดยกำเนิด เป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มากับทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกนี้อยู่แล้ว และทุกคนสามารถรับรู้ได้อย่างเท่าเทียมกันสิ่งที่เป็นเรื่องยากก็คือการหามาตรฐานว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรคือสิ่งที่ผิด

2. ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุและปัจจัย

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมบางทฤษฎีมาจากฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุและปัจจัยทฤษฎีเหล่านี้กล่าวว่า สิ่งที่ถูกจะสืบเนื่องมาจากเหตุที่ดีและสิ่งที่ผิดจะสืบเนื่องมาจากเหตุที่เลวร้ายทฤษฎีเหล่านี้เห็นว่าเป็นความสุขในการทำสิ่งที่ดีความดีนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันกับความสุขเพราะว่าความสุขของคนบางคนอยู่บนความทุกข์ของคนอื่นกฎของคุณธรรมจริยธรรมที่บอกเราว่าจะรักษาความดีที่เนื่องมาจากเหตุและปัจจัยนี้ได้อย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบโดยประสบการณ์และโดยการมีเหตุผลจากการรู้ข้อเท็จจริง

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมบางทฤษฎีอยู่บนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุและปัจจัยที่กระทำจึงเป็นคำกล่าวว่าเป็นเช่นนี้เป็นผลจากการกระทำทฤษฎีเหล่านี้เป็นการเน้นการกระทำที่มีความเมตตากรุณา การไม่มีความโลภ อย่างไรก็ตามหลักการของการเอาประโยชน์เพื่อตนเองกลายเป็นจุดอ่อนที่ไม่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาที่มีความเห็นไม่ตรงกันทางกฎหมาย เพราะว่า การตัดสินใจจะให้ข้อเสนอแนะด้วยประโยชน์ส่วนตัว แทนความดีของคน ซึ่งได้กลายเป็นข้อขัดแย้ง ในความคิดความอ่อนแอของสังคม ทำให้เป็นเรื่องยากลำบากที่จะชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมที่มาจากรากฐานของการทำความดี และถ้าทุกคนทำความดีก็จะสามารถนาสังคมให้มีความมั่นคงได้

ดูจเดือน พันธุมนาวิ (2551) กล่าวถึงทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี เก่ง และมีสุขของคนไทย ทฤษฎีนี้ถูกนำเสนออยู่ในรูปของต้นไม้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นราก ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นดอก และผลของต้นไม้

ส่วนแรก คือ ราก ประกอบด้วย รากหลัก 3 ราก ซึ่งแทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สุขภาพจิต หมายถึง ความวิตกกังวล ตื่นเต้น ไม่สบายใจของบุคคลอย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ 2) ความเฉลียวฉลาดหรือสติปัญญา หมายถึง การรู้ การคิดในขั้นรูปธรรมหลายด้าน และการคิดในขั้นนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้การคิดของ Piaget และ 3) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจและสามารถคาดหรือทำนายความรู้สึกของบุคคลอื่น จิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้จะเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิตลักษณะ 5 ตัว บนลำต้นและเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอก และผลด้วย ดังนั้นบุคคลจะต้องมีจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ในปริมาณสูงเหมาะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ตัวบนลำต้นพัฒนาได้อย่างดีและมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนามากด้วย

ส่วนที่สอง คือ ลำต้นอันเป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ประกอบด้วย จิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) ทศนคติค่านิยมและคุณธรรมที่ศนคติหมายถึงการเห็นประโยชน์-โทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพอใจ-ไม่พอใจต่อสิ่งนั้น และความพร้อมที่จะมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับทศนคติในทฤษฎีของ Ajzen and Fishbein (1980) ส่วนคุณธรรม หมายถึง สิ่งส่วนรวมเห็นว่าดีงามส่วนใหญ่แล้วมักเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น และค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญ เช่น ค่านิยมที่จะศึกษาต่อในระดับสูง ค่านิยมในการใช้สินค้าไทย ค่านิยมในด้านการรักษาสุขภาพ เป็นต้น 2) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำที่ทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว หรือพวกพ้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg 3) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลกว่าสิ่งที่กระทำลงไปในปัจจุบัน จะส่งผลอย่างไรในปริมาณเท่าใดต่อใคร ตลอดจนความสามารถในการอดได้รอได้ สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้ 4) ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อว่าผลที่ตนกำลัง ด้รับอยู่ เกิดจากการกระทำของตนเอง มิใช่เกิดจากโชคเคราะห์ ความบังเอิญ หรือการควบคุมของคนอื่นเป็นความรู้สึกในการทำนายได้ควบคุมได้ของบุคคล ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี Locus of Control ของ Rotter (1966) และ 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึงความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ย่อท้อซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของ McClelland (1963)

จิตลักษณะทั้ง 5 ประการนี้เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาที่เปรียบเสมือนดอก และผลบนต้นไม้ นอกจากนี้ดวงเดือน พันธมนาวิน ยังเสนอว่าควรใช้จิตลักษณะทั้ง 5 ประการบนลำต้น ร่วมกับจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการในการอธิบายทำนายและพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าจะต้องใช้จิตลักษณะหลายตัวพร้อมกันในการศึกษาและพัฒนาพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของบุคคลการใช้จิตลักษณะเพียงตัวเดียว หรือน้อยตัวจะไม่ช่วยให้นักวิจัยและนักพัฒนาเข้าใจการกระทำของบุคคลได้อย่างน่ามั่นใจ

ส่วนที่สาม คือ ดอกและผลเป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและเก่ง ซึ่งแสดงพฤติกรรม การทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดีและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนเก่งพฤติกรรมของคนดีและเก่งสามารถ แบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ

1. พฤติกรรมของคนดี ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่ 1) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเองเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่เป็นการทำร้ายหรือทำลายตนเอง เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพ ของตนเองพฤติกรรมการบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ติดยาเสพติด พฤติกรรม ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น และ 2) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ทำร้าย ทำลาย หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น พฤติกรรมสุภาพบุรุษไม่ก้าวร้าว พฤติกรรมการขับซื้ออย่างมี มารยาทพฤติกรรมซื่อสัตย์ เป็นต้น

2. พฤติกรรมของคนดีและเก่ง ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่ 1) พฤติกรรม รับผิดชอบ เช่น พฤติกรรมการเรียนการทำงาน พฤติกรรมอบรมเลี้ยงดูเด็ก พฤติกรรมการปกครอง ของหัวหน้า และพฤติกรรมเคารพกฎหมาย เป็นต้น และ 2) พฤติกรรมพัฒนา เช่น พฤติกรรมพัฒนา ตนเอง (เช่น พฤติกรรมใฝ่รู้ พฤติกรรมรักการอ่าน เป็นต้น) พฤติกรรมพัฒนาผู้อื่น (เช่น พฤติกรรม การสนับสนุนให้ผู้อื่นปลอดภัยในการทำงาน พฤติกรรมการเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน ป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น) และพฤติกรรมพัฒนาสังคม (เช่น พฤติกรรมอาสา เป็นต้น)

วิทยากร เชียงกุล (2552) กล่าวว่า แนวคิดทางสังคมวิทยาเป็นการที่บุคคลเป็นสัตว์สังคม ทำให้บุคคลต้องมีกลุ่มเพื่อน มีการดำเนินชีวิตโดยการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อน เมื่อบุคคลได้รับการ ชักชวนให้ดำเนินชีวิตด้วยการทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน บุคคลจะมีการรับรู้ความคิดและความคาดหวัง จากกลุ่มเพื่อน ทำให้บุคคลมีความพยายามจะปฏิบัติตามที่กลุ่มเพื่อน ต้องการเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพ ที่ดีให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน รวมถึงการสร้างความเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเพื่อน แต่ในทางกลับกัน ถ้าบุคคลไม่พยายามปฏิบัติตามที่กลุ่มเพื่อน ต้องการอาจทำให้บุคคลมีความแตกแยกในกลุ่มเพื่อน อาจถูกข่มเหงรังแกกันในกลุ่มเพื่อน ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเสี่ยงไปในทางลบได้

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556) กล่าวว่า แนวคิดของการรับรู้ความสามารถของตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการที่บุคคลมีความคิดและความเชื่อว่าตนเอง มีความสามารถจะทำให้บุคคลมีความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และสามารถทำงานนั้นได้สำเร็จ ลุล่วงได้ด้วยดี แต่ในทางกลับกันถ้าบุคคลไม่มีความคิด และความเชื่อว่าตนเองไร้ความสามารถ ไม่มี ศักยภาพในการทำงานนั้นได้ บุคคลจะย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นพยายามหลีกเลี่ยงและไม่ทำงานนั้นอีก

อีกทั้งยังกล่าวถึงแนวคิดของการเสริมแรงเป็นการเสริมแรงที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรม ตามที่ตนเองต้องการอย่างเหมาะสม ซึ่งการเสริมแรงทางบวกนั้นมีการยกย่องชมเชย รวมถึงการให้

รางวัลเพื่อให้บุคคลมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น แต่ในขณะที่การเสริมทางลบ โดยการทำโทษนั้นทำให้บุคคลมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลดน้อยลง

และได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นทฤษฎีการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีความใกล้ชิด สนับสนุน และมีอิทธิพลต่อตนเอง บุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านใดด้านหนึ่ง หรือบุคคลที่มีชื่อเสียงยอมทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นเพิ่มมากขึ้น ทำให้บุคคลมีการเลียนแบบโดยการแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นออกมา

ลักขณา สรวิวัฒน์ (2556) กล่าวถึง แนวคิดการควบคุมตนเองเป็นการรู้จักควบคุมจิตใจตนเองให้อยู่ในแนวทางที่ตนต้องการ มีการบังคับใจตนเองให้เป็นไปทางที่เราตั้งจุดหมายปลายทางเอาไว้หรือในทางที่ชอบที่ควร กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความตั้งใจจริงบุคคลนั้น ย่อมสามารถเอาชนะใจของตนเองได้อย่างแน่นอน

สรุปได้ว่าแนวคิดและทฤษฎีที่พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับการพัฒนาการทางสติปัญญา และพฤติกรรมของคนดี และคนเก่ง ซึ่งแต่ละทฤษฎีมุ่งให้ทุกคนเป็นคนดีและรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม

นักทฤษฎีและนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไว้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

อ้อมเดือน สดมณีและคณะ (2553) ได้สรุปความหมายของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นความรู้ ความคิด อันจะนำไปสู่การกระทำที่พึงปรารถนาของบุคคลในสังคมดังเช่น พฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม

พระบุญทัน จารุวณโณ (กมลลักษณ์) (2553) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมนี้เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในสิ่งที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ของสังคมการศึกษาในด้านอื่น ๆ ของจริยธรรม จึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

นาวิน เหมือนแสง (2553) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือการงดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้นตัวอย่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และสนับสนุนอีกหลายประเภท เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกจำพวกหนึ่ง คือ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่เข้าวนใจ หรือในสภาพที่ยั่วให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสถานการณ์ยั่วยุ เช่น การโกงสิ่งของเงินทอง หรือคะแนนการลักขโมย และการกล่าวเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่าพฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ของสังคมการศึกษาในด้านอื่น ๆ

ของจริยธรรม จึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554) กล่าวว่า การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กควรมีการพัฒนาตั้งแต่เด็กแรกเกิดไปตามลำดับ โดยได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังพฤติกรรมจากพ่อแม่ด้วยการเลี้ยงดูอย่างมีความรู้เข้าใจ และเอาใจใส่ในพัฒนาการตามวัยของเด็ก เพื่อให้เด็กเป็นคนที่มีความพร้อมที่จะส่งต่อสู่สังคมต่อไป

จากการศึกษาความหมายและลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกดังกล่าวพบว่ามีผู้ให้ความหมายและวิเคราะห์พฤติกรรมไว้สรุปได้ดังนี้

1. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง คุณลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถควบคุมตนเอง และการยอมรับหรือปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้ด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ เพื่อธำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยและความเสมอภาคของสมาชิกทุกคนในสังคม

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ความมีวินัยในตนเองการควบคุมตนเอง ทั้งกายวาจาและใจ การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคม การปฏิบัติตามข้อตกลง ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย โดยไม่ละเมิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง การยอมรับผลการกระทำของตนเอง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม การเคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน

2. ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่จดจ่อ ตั้งใจมุ่งมั่นต่อหน้าที่การงาน การศึกษาเล่าเรียน และการเป็นอยู่ของตนเอง และผู้อยู่ในความดูแลตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถด้วยความผูกพัน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายในเวลาที่กำหนดยอมรับผลการกระทำ ทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้นด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่องานที่ได้รับมอบหมาย ให้สำเร็จด้วยดีด้วยความสนใจพากเพียรพยายาม และละเอียดรอบคอบ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายโดยรู้จักหน้าที่ต่อตนเองและต่อผู้อื่น การติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น การรักษาสีทธิและหน้าที่ของตนการยอมรับผลแห่งการกระทำของตนด้วยความเต็มใจ ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ทำงานสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมายได้ดี และรวดเร็วตรงต่อเวลาเอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและติดตามผลงานให้ลุล่วงด้วยดี อุทิศตนเพื่องานตลอดเวลา รู้จักหน้าที่และปฏิบัติตามหน้าที่รู้ลักษณะงานที่ต้องทำเคารพต่อกฎและระเบียบต่าง ๆ เสนอตนเพื่อแก่งานที่ล้มเหลวมีความเพียรพยายามมีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคมยอมรับผลของการกระทำของตนไม่เอาใจัดเอาเปรียบและไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน

3. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกายวาจาและใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นจริยธรรมที่เน้นความซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน กฎหมาย และความถูกต้องอันดีงาม

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ ทำประโยชน์ส่วนตัวประพฤติตรงไปตรงมา ไม่ยึดเอาวัตถุสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเองมาเป็นของตนเอง ทำตามสัญญา และระเบียบถือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม พุดตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นต่อต้าน หรือขัดขวางผู้อื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือกฎเกณฑ์ ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการกระทำดีของตน ไม่คดโกงมีความตั้งใจทำจริง ประพฤติตรงตามที่พูด ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย เตือนสติ และแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่รวมมือกันทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือผิดระเบียบข้อบังคับของสังคม และหมู่คณะ

4. ความเสียสละ หมายถึง การรู้จักสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ การที่บุคคลได้แสดงออกทางกาย และทางใจที่สามารถชี้ให้เห็นว่าเป็นการเสียสละด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงออกโดยการให้ในส่วนต่าง ๆ ได้แก่ การให้ทางกาย การให้ทางวาจา การให้ทางสติปัญญา การให้ด้วยกำลังทรัพย์ และการให้ทางใจ ไม่นิ่งดูดาย การช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ การให้คำแนะนำ ทั้งทางโลก และทางธรรมแก่บุคคลทั่วไป ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่เดือดร้อน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค และสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล

5. ความอดทน หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ ใช้สติปัญญาในการควบคุมตนเอง ให้เป็นคนมีเหตุผล อยู่ตลอดเวลา ไม่ท้อถอย ยอมแพ้ เอาชนะอุปสรรค มีความกระตือรือร้น มุ่งมั่นที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย อย่างเต็มที่ โดยไม่ท้อถอย เมื่อประสบความผิดหวัง มีความพากเพียรในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ และใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ใช้สติปัญญาควบคุมการกระทำของตนเอง ให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลได้ ไม่กล่าวคำหยาบคายเมื่อถูกผู้อื่นยั่วอารมณ์ ไม่ทำร้ายผู้อื่นที่ทำให้เกิดความโกรธ เมื่อผิดหวังไม่แสดงอาการเสียใจ เมื่อมีอุปสรรคในการเรียนและการทำงานก็ไม่ท้อถอย พยายามทำงานที่ยากให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิต กระตือรือร้นและเต็มใจทำงาน อาสาทำงานนอกเวลา แม้ไม่ได้ค่าตอบแทน ทำงานได้รวดเร็ว คล่องแคล่ว มุ่งที่จะทำงานให้สำเร็จคำนึงถึงความสำเร็จของงานเป็นหลัก ไม่หลีกเลี่ยงงานที่มีอุปสรรค ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเมื่อได้รับมอบงานจะรีบทำให้เสร็จโดยเร็ว พยายามฝึกฝนงานที่ทำให้ประสบความสำเร็จ เมื่อได้รับงานที่ยากเกินความสามารถก็พยายามศึกษาเพิ่มเติมให้ทำงานได้สำเร็จ

6. ความมีสัมมาคารวะ หมายถึง การแสดงออกของบุคคล เพื่อแสดงว่าตนยอมรับนับถือบุคคลที่ตนแสดงความเคารพ การรู้จักเคารพ และคารวะต่อบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือปูชนียวัตถุ ที่ควรเคารพและคารวะ

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ การนั่งด้วยกริยาอันสุภาพเฉพาะหน้า ผู้ใหญ่ไม่พูดจาล้อเลียน หลอกหลวงผู้ใหญ่ ไม่กล่าวร้ายถึงญาติมิตรที่รักใคร่นับถือของผู้ฟัง แก่ผู้ฟัง ไม่กล่าววาจาอันติเตียนสิ่งเคารพ หรือที่เคารพของผู้อื่น เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใดแก่บุคคลใด ควรกล่าววาจาขอโทษเสมอเมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อนอนอย่างไร ควรกล่าววาจาขอบคุณเขาเสมอ

สรุปได้ว่าพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยมีจิตสำนึกอันเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก 6 ด้าน คือ 1) ความมีระเบียบวินัย 2) ความรับผิดชอบ 3) ความซื่อสัตย์ 4) ความเสียสละ 5) ความอดทน และ 6) ความมีสัมมาคารวะ

การพัฒนาและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

นักวิชาการได้แสดงทัศนะในการจำแนกองค์ประกอบในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สรุปได้ดังนี้

พรณรงค์ สิงห์สาราญ (2550) สรุปว่าองค์ประกอบของจริยธรรมมี 3 องค์ประกอบคือ

1. ด้านความคิดหรือทางปัญญา (Cognition) เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนหนึ่งที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดดี ที่ควรปฏิบัติ มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Believe) การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. ด้านอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่ามีความพอใจหรือไม่ชอบ หรือไม่ชอบมโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ ได้แก่ ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) ทัศนคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) และเป็นปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. ด้านพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออก ต่อตนเองต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมมาที่ตัดสินได้ว่าดีไม่ดียกไม่ถูกควรหรือไม่ควร มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบเหล่านี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ประทีป มากมิตร (2550) กล่าวว่า องค์ประกอบของจริยธรรมที่สำคัญมี 3 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ได้แก่ ความเข้าใจเหตุผล ความถูกต้อง ดึงตาม สามารถตัดสินแยกแยะความถูกผิดได้ด้วยความคิด

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก และความเชื่อ ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก ได้แก่ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจ จะกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

นภิสี ศรีวัฒน์ทรัพย์ (2551) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดที่ถูกควรทำ และพฤติกรรมใดไม่ดี ผิด ไม่ควรทำ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) ความรู้

ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognitive) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และการตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgment)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่า มีความพอใจชอบหรือไม่ชอบ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Felling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมา ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ปราณี ปรีวาที (2551) สรุปว่าจริยธรรม ประกอบไปด้วย ระเบียบวินัยความรู้ ความรู้สึกและความประพฤติ ตลอดจนค่านิยมสูงสุดและสามารถปกครองตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรม

สุทธิวรรณ ตันตริจนาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ (2552) ได้กล่าวถึงประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ยึดคุณธรรม นำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย

1. ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายามไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำตั้งใจ ทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตนเอง คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของ อย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดภัยจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักหลังโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขตกฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจ และตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติรวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

5. สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพ และกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่ก้าวร้าวรุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจา และท่าทาง เป็นผู้มีการยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตาม สุขลักษณะฝึกฝนจิตใจให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย วาจา ใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

7. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะ ผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ที่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม ความคิด และความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสมานฉันท์

8. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคม ด้วยแรงกายและสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สุทธิพร บุญส่ง (2552 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลมี 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังพฤติกรรมของลูก ซึ่งครอบครัวต้องมีการเลี้ยงดูลูกด้วยความรักและใกล้ชิด เป็นตัวอย่างที่ดีต่อลูก จะทำให้ลูกซึมซับพฤติกรรมและเลียนแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมจากผู้ปกครอง

2. ด้านโรงเรียน การที่บุคคลเข้าสู่สังคมโรงเรียน ทำให้ครูมีการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ คุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

3. ด้านเศรษฐกิจและสังคม การที่บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีการตอบสนองทาง ปัจจัยพื้นฐานจะทำให้มีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น สามารถลดปัญหาทางสังคมที่จะตามมา จากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้น และสังคมมีความสุขด้วย

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554) สรุปว่าองค์ประกอบของจริยธรรม คือ บุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประพฤติที่ดีงาม มีระเบียบวินัยต่อตนเอง ซึ่งได้รับการฝึกฝนมาอย่างเป็นนิสัย รู้ดีรู้ชั่ว อันเป็นจริยธรรมภายในจิตใจของตน บุคคลที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีแล้วย่อมปรับตัวและทำกิจกรรมร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข มีอิสระมีเสรีภาพในการครองตนอย่างไม่ผิดกฎหมายและไม่ผิดศีลธรรม

พระสมุห์อนันต์ อานนโฑ (ฐปจินดา) (2554) สรุปว่าจริยธรรมเป็นเสมือนแนวทางการประพฤติหรือปฏิบัติ เพื่อให้คุณธรรมเกิดขึ้นในตัวบุคคล ประกอบด้วย ความรู้ ความประพฤติและความรู้สึก ซึ่งเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมส่วนรวมเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกายในลักษณะที่ถูกต้องเป็นมาตรการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

กรมวิชาการ (อ้างถึงใน พระสมุห์อนันต์ อานนโฑ (ฐปจินดา), 2554) ได้กล่าวถึงคุณธรรม และจริยธรรมที่นักเรียนควรมีทั้งสิ้น 10 ด้านคือ

1. ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่แสดงออกชัดเจน ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคม และผู้อื่น รวมถึงมีความละเอียดรอบคอบแล้วต่อบาป ความซื่อสัตย์นี้อาจรวมถึง ความซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพ รวมทั้งซื่อตรงต่อผู้อื่น จักเป็นที่เชื่อถือเคารพนับถือในสังคม

2. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง การตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้เหตุผล มีหลักฐานชัดเจน และปราศจากความลำเอียง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง ไม่ตกอยู่ในอคติ

3. ความเมตตา กรุณา หมายถึง ความรัก ความสงสาร และปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่น อยากรให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความสุข ทั้งแสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน รวมทั้งมีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ด้วย

4. ความกตัญญู กตเวทิตะ หมายถึง การรู้จักสำนึกบุญคุณ หรือความดีของผู้ทำประโยชน์ หรือให้ความช่วยเหลือแก่เรา เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ และตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีบุญคุณต่อเรา

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติให้ถูกต้องเหมาะสมกับ จรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม เพื่อความสงบสุขในชีวิตของตนเอง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

6. ความรับผิดชอบ หมายถึง นักเรียนต้องแสดงออกด้วยการเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเอง มีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ นักเรียนต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ครอบครัว สถาบันการศึกษา และเพื่อน

7. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้แก่บุคคลที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม

8. ความสามัคคี หมายถึง ความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่คณะในการประกอบกิจการงาน ทั้งนี้ ความสามัคคีจะเกิดได้ บุคคลในหมู่คณะจะต้องเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้จักการแบ่งหน้าที่ในกลุ่มเพื่อให้งานนั้นสำเร็จบรรลุไปด้วยดี

9. การประหยัด หมายถึง การยับยั้งระมัดระวังการใช้สิ่งของทั้งหลาย ด้วยความพอเหมาะพอควร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การประหยัดเวลา การประหยัดทรัพย์ การประหยัดถ้อยคำ

10. ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง และพิสูจน์ให้ประจักษ์ โดยไม่ต้องหลงงมงาย ไม่เป็นคนหูเบา เชื่อคนง่าย

กัปท ชูรัตน์ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์, 2555) ได้สรุปหลักเกณฑ์ในการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมดังนี้

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Moral Cognition) หมายถึง กระบวนการใช้ปัญญา คิดพิจารณาหาเหตุผลในการประเมินคุณค่าของการปฏิบัติจริยธรรมของบุคคล ว่าเป็นการปฏิบัติที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ควรไม่ควร ยุติธรรม หรือไม่ยุติธรรม เหล่านี้ เป็นต้น

2. องค์ประกอบทางความรู้สึก (Moral Affection) หมายถึง ความรู้สึกที่ดีต่อการปฏิบัติจริยธรรมของบุคคล ทั้งในทางที่ดีงาม และในทางตรงข้าม เช่น ความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ เชื่อหรือไม่เชื่อ เป็นต้น

3. องค์ประกอบทางการปฏิบัติ (Moral Conduct) หมายถึง การแสดงความประพฤติ และการปฏิบัติทางจริยธรรมของบุคคล การปฏิบัติเหล่านี้สามารถประเมินได้ว่าในสถานการณ์แวดล้อมหนึ่ง ๆ นั้นกระทำถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เป็นต้น

ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์, 2555) ได้จำแนกพฤติกรรมจริยธรรมในเชิงความสัมพันธ์ออกเป็น 5 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองจัดเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ การควบคุมตนเองการประเมินตนเอง และการกระทำต่อตนเอง

2. พฤติกรรมจริยธรรมต่อผู้อื่นทางสังคมจัดแบ่งเป็น 5 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

3. พฤติกรรมจริยธรรมต่อผู้อื่นทางเศรษฐกิจจัดแบ่งเป็น 7 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การกักขัง และการสัมมาชีพ มิจฉาชีพ

4. พฤติกรรมต่อผู้อื่นทางการเมืองจัดแบ่งเป็น 6 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และต่อสู้ด้านการมีส่วนร่วม และการต่อสู้ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

5. พฤติกรรมจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมจัดแบ่งเป็น 5 หมวดใหญ่ ๆ คือ การควบคุมสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสะสมความสัมพันธ์กับสัตว์ และความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์, 2555) ได้สรุปองค์ประกอบของจริยธรรม ได้ดังนี้คือ

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกายวาจาใจต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรองพิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูกตเวทีความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณ และการตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันกับคนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก

9. การยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริง และเหตุผลไม่มีความลำเอียง

10. ความอดุสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดสำเร็จในการทำงาน

11. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้อื่นเป็นสุข ความสงสารคือ ช่วยให้อื่นพ้นทุกข์

กรมวิชาการ (อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้, 2556) ได้สรุปไว้ว่าจริยธรรมของบุคคล มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดึงมาสามารถตัดสินใจแยกแยะความถูกต้อง ออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจความศรัทธา เลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรม มาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงาน

3. ด้านพฤติกรรม (Moral Conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคล ในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้ง 2 องค์ประกอบข้างต้น

การพัฒนาคนในด้านจริยธรรมจึงต้องพัฒนา 3 ด้านเพราะพฤติกรรมของคนที่แสดง ออกมาทั้งทางกายและทางวาจา นั้น จะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจและสติปัญญา โดยเริ่มจากการพัฒนา องค์ประกอบสำคัญ อันดับแรก ได้แก่ ปัญญาหรือความรู้ จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทาง ที่ถูกต้อง ควบคุมอารมณ์ และความรู้สึก

พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปญญาวิโร (ทานุ) (2556) สรุปว่า 1) การมีวินัยเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝัง ให้เกิดขึ้นกับเด็ก เพราะจะทำให้เขาสามารถควบคุมตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัยกฎเกณฑ์จากภายนอก ทำให้เด็กประพฤติปฏิบัติ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม หรือภายในโรงเรียน ด้วยความสงบเรียบร้อย และความสุขเพื่อดำรงไว้ ซึ่งสุขภาพจิตที่ดีหรือการตรงต่อเวลา เป็นการแสดง ถึงความกระตือรือร้น ความใส่ใจ ความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองต้องรับผิดชอบในสถานศึกษา นักเรียนจำเป็นต้องสร้างวินัยในตนเองเกี่ยวกับเรื่องตรงต่อเวลาค่อนข้างมาก เพราะกิจกรรม และหน้าที่ทุกอย่างในโรงเรียน ย่อมมีกำหนดเวลาที่แน่นอน เริ่มตั้งแต่การตื่นนอน การเตรียมตัว มาโรงเรียน การเข้าแถวเคารพธงชาติ การเข้าเรียน การเลิกเรียน การกลับบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็น เรื่องที่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนทั้งสิ้นนักเรียนจึงต้องมีความเอาใจใส่รับผิดชอบเพื่อทำหน้าที่นั้น ๆ

2) ความรับผิดชอบนักเรียน ต้องแสดงถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียด รอบคอบ ตรงต่อเวลา ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ยอมรับการกระทำของตนเอง และปรับปรุงงานในหน้าที่ ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งตนเองและสังคม 3) ความซื่อสัตย์เป็นพฤติกรรมแสดงออกทางกาย และทางใจ ถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่การงาน ต่อบุคคล และสังคม ประเทศชาติ และ 4) ความกตัญญู กตเวทิตี คือ ความเป็นผู้มีใจกว้าง มีสติมีปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตาม ที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตามน้อยก็ตาม แล้วก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้ง

ไชยพร เรื่องแท้ (2556) กล่าวถึง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก สรุปคุณลักษณะอันพึงประสงค์และ พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกได้ดังนี้

1. รักษาศาสนาษัตรีย์ พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ การยืนตรงเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ การเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี ประรองตอง ที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนชุมชน และสังคม การเข้าร่วมกิจกรรม และปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาที่ตนนับถือ การแสดงออก ซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตรีย์ การแสดงออกซึ่งความรักชาติศาสนาษัตรีย์อย่างชัดเจน การเคารพในสถาบันพระมหากษัตรีย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพเทินทูนสถาบันพระมหากษัตรีย์ ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตรีย์ ในโอกาส วันสำคัญต่าง ๆ การได้รับเสด็จ เมื่อพระมหากษัตรีย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปในถิ่นที่อยู่บริเวณ ใกล้เคียงการปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตรีย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพเมื่อได้ยินหรือเห็นบุคคลใด แสดงกริยา วาจา หรือ มีการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตรีย์ต้องว่ากล่าวตักเตือนและห้ามมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

2. ซื่อสัตย์สุจริตพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ นักเรียนปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ละเอียด และเกรงกลัวต่อการกระทำผิดต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ไม่ถือเอาสิ่งของหรือนำเอางาน ของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง และทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เพื่อน ด้านความซื่อสัตย์และจริงใจ ไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง และให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง

3. มีวินัยพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ นักเรียนปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับของโรงเรียน และสังคม ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ มีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ในการทำงาน

4. ใฝ่เรียนรู้พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ นักเรียนสามารถใช้ความคิด พิจารณาหาเหตุผลในการประเมินคุณค่าของการปฏิบัติจริยธรรมของบุคคล ว่าเป็นการปฏิบัติที่ถูก หรือผิดดีหรือชั่วควรหรือไม่ควรยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม มีความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกแยะ ความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

5. อยู่อย่างพอเพียงพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ ใช้ทรัพย์สินของตนเองและ สิ่งของในโรงเรียน อย่างประหยัด คุ่มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี ใช้ทรัพยากรของส่วนรวม และ ใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัด และรู้คุณค่าไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิด ใช้จ่ายอย่างประหยัด และมีการเก็บออมเงิน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ของสังคม และสภาพแวดล้อม ยอมรับ และปรับตัว เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

6. มุ่งมั่นในการทำงานพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย สม่่าเสมอ ตั้งใจ และรับผิดชอบในการทำงานให้สำเร็จ ปฏิบัติตนทุ่มเทในการทำงาน อดทนไม่ย่อท้อต่อปัญหา และอุปสรรคในการทำงาน มีความพยายามแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้สำเร็จ มีความภาคภูมิใจและชื่นชมผลงานที่ทำสำเร็จ

7. รักความเป็นไทยพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ ปฏิบัติตนด้วยการแต่งกาย และมีมารยาทงดงามแบบไทย มีสัมมาคารวะ กตัญญูทเวที่ต่อผู้มีพระคุณ ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย ชักชวน แนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย ใช้ภาษาไทยและเลขไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ชักชวน

แนะนำให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เหมาะสมในวิถีชีวิต ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย และแนะนำ มีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาไทย

8. มีจิตสาธารณะพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ รู้จักช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองและครูทำงานด้วยความเต็มใจ มีจิตอาสา ช่วยทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน รู้จักดูแลรักษา ปกป้องทรัพย์สินสมบัติ และสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของโรงเรียน เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวม ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะต้องมีองค์ประกอบในการพัฒนาคน 3 ส่วน คือ 1) ความคิด 2) อารมณ์และ 3) พฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนเองและผู้อื่นด้วยความประพฤตินี้ที่ดีงาม โดยมีพฤติกรรม ที่แสดงออก ดังนี้ 1) ความมีระเบียบวินัยต่อตนเอง 2) ความรับผิดชอบ 3) ความซื่อสัตย์ สุจริต 4) ความเสียสละ 5) ความอดทนและ 6) ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ในการแต่งกายแบบไทย มีสัมมาคารวะ กตัญญูทวาทย์ต่อผู้มีพระคุณ เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณีศิลปะ และวัฒนธรรมไทยกับชุมชน และสังคม ใช้ภาษาไทยและเขียนเลขไทยในการสื่อสาร ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ชักชวน แนะนำให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง มีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ด้วยความรู้สึภาคภูมิใจที่ถูกต้อง มีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ด้วยความรู้สึภาคภูมิใจ

สรุปได้ว่าการพัฒนาและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรม ผู้รับผิดชอบงานควรต้องคิดให้ครอบคลุม ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม นั่นคือ หลักการคิดและวิธีการปฏิบัติที่ดีงาม ถูกต้อง ตามสภาพสังคม วัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

นาวิน เหมือนแสง (2553 : 118-119) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารสถานศึกษากับการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ในภาพรวมและรายด้าน โดยเรียงลำดับ ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานทั่วไป ด้านบริหารงานบุคคล และ ด้านบริหารงานวิชาการ 2) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยเรียงลำดับ ตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ หลักการหลบหลีกการลงโทษ หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม หลักการแสวงหารางวัลและความพอใจ หลักการทำตามสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ หลักการทำตามคำมั่นสัญญา และหลักการยึดอุดมคติสากล และ 3) การบริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร โดยภาพรวม

พระบุญทัน จารุณโณ (กมลลักษณ์) (2553 : 98-99) ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรม เชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ เทศบาลตำบล

นิคมลาโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ เทศบาลตำบลนิคมลาโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการละเว้นอบายมุข ด้านความมีสัมมาคารวะ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความมีวินัยในตนเอง และด้านความเมตตากรุณา อยู่ในระดับปานกลาง 2) ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์เทศบาลตำบลนิคมลาโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา เกรดเฉลี่ย และอาชีพผู้ปกครองต่างกัน มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมความมีวินัยของนักเรียน โดยรวมทั้ง 4 ด้าน ไม่แตกต่างกัน แต่ด้านอายุแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงทำการวิเคราะห์ความแตกต่างเป็นรายคู่ และ 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ เทศบาลตำบลนิคมลาโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานีที่สำคัญได้แก่นักเรียนควรสุขภาพเรียบร้อยไม่นำอาหารมารับประทานขณะครูสอน เวลาผู้ใหญ่เดินผ่านโน้มตัวลงทำความเคารพ มีความเอ็นดูสัตว์ไม่ทำร้ายสัตว์ และไม่เสพสิ่งเสพติดของมีนเมา

พระสมุห์อนันต์ อานนโท (ธูปจินดา) (2554 : 37-38) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่าระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกตามรายด้านพบว่าพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อจำแนกตามเพศ โดยภาพรวมพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน พบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05

พระบำรุง ปญญาโณ (โพธิ์ศรี) (2554 : 113-116) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในด้านความเมตตา นักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม มีลักษณะเด่นในด้านการเป็นผู้มีความเห็นอกเห็นใจ มีความสงสาร เมื่อเห็นเพื่อนประสบกับความทุกข์ยาก และพร้อมที่จะให้อภัยเสมอเมื่อเพื่อน ๆ กระทำไม่ดีต่อตน ด้านความซื่อสัตย์ นักศึกษามีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนที่ตนคบหา ด้วยความจริงใจ และเข้าเรียนสม่ำเสมอ ถือว่าเป็นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ที่สำคัญยิ่ง ด้านความมีวินัย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านักศึกษาเป็นผู้มีระเบียบวินัยสูง ไม่ว่าจะเป็นเป็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัย การไม่คุยโทรศัพท์หรือแอบหลับในขณะที่อาจารย์กำลังสอน ส่วนปัจจัยภายนอกนักศึกษามีความคิดเห็นคือ ด้านครอบครัวของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาให้ความสำคัญกับครอบครัวที่มีความอบอุ่น มีคนคอยช่วยแก้ปัญหาให้ มีการอยู่พร้อมหน้ากันในครอบครัว เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ด้านสถานศึกษานักศึกษาเห็นว่าอาจารย์ผู้สอน ควรมีการลงโทษเมื่อนักศึกษากระทำผิดไม่ควรปล่อยปะละเลย ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม นักศึกษาเห็นว่าชุมชนไม่ได้มีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีขึ้น และนักศึกษาชอบ

เลียนแบบพฤติกรรมของดารา และนักร้อง ด้านสถาบันศาสนานักศึกษาเชื่อว่า ศาสนามีส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจให้ตนเป็นคนดี และมีความสุข นอกจากนี้ยังนำคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในขณะที่มีความสุขหรือมีความทุกข์ สำหรับแนวทางส่งเสริมปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักศึกษาคือ 1) สมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักรักสามัคคีกัน มีการทานอาหารร่วมกัน และมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิดในทุกปัญหา 2) บิดา-มารดาหรือผู้ปกครอง ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว และประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบที่ดีแก่บุตรหลาน 3) สถานศึกษา ควรจัดให้ครู-อาจารย์นักศึกษารวมถึงผู้ปกครองของนักศึกษาเป็นเครือข่ายคุณธรรมและมีการร่วมกันทำกิจกรรมอย่างเป็นทางการเป็นกัลยาณมิตร 4) ครู-อาจารย์ควรประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบที่ดีแก่นักศึกษา 5) สมาชิกในชุมชนต้องมีความรักสามัคคีกันและมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคุณธรรมที่นักศึกษาสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ 6) ภาครัฐควรให้การสนับสนุนกิจกรรมและจัดโครงการเข้าค่ายส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับนักศึกษา และ 7) วัดควรจัดกิจกรรมที่น่าสนใจให้นักศึกษาเข้าไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา รวมถึงการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

พระมหาอาจารย์พงษ์ คำตัน (2554 : 108-111) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นด้านความประหยัดอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มี 5 แนวทาง คือ 1) การพัฒนาด้วยกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน 2) การพัฒนาด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี 3) การพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 4) การพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และ 5) การพัฒนาด้วยการสร้างความมีส่วนร่วม

พระครูประโชติจันทวิมล (นามจนทโชโต) (2555 : 86) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวังนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียน นวมินทราชินูทิศหอวังนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทั้ง 5 ด้านได้แก่ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความประหยัด ด้านความขยัน ด้านความมีวินัย และด้านความซื่อสัตย์ 2) แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวังนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้านนี้เป็นพิเศษ เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขันและเร่งรีบ จึงทำให้พฤติกรรมของเด็กได้รับอิทธิพลจากสภาพการณ์ดังกล่าว

พระมหาอรุณพล จอมมงคล (2556 : 104-105) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะการตั้งกระทู้ธรรมของสามเณรด้วยบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิถีคิดแบบวิภัชชวาท ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิถีคิด แบบวิภัชชวาทที่มีประโยชน์ และนักเรียนที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิถีคิดแบบวิภัชชวาท มีทักษะการเขียน

กระตุ้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) ผลของคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ทักษะการเขียนกระตุ้นกระตุ้นตามการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้ง 8 สัปดาห์ พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาทที่มีประโยชน์ และที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาท มีคะแนนทักษะการตั้งกระตุ้นกระตุ้นหลังเรียนครั้งที่ 1 (Post-test1) และคะแนนทักษะการตั้งกระตุ้นกระตุ้นหลังเรียนครั้งที่ 2 (Post-test2) เพิ่มสูงขึ้น เมื่อทำการเปรียบเทียบนักเรียนที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาทที่มีประโยชน์ และที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อน การเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาท มีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ในช่วงที่ 1 (สัปดาห์ที่ 1-4) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนักเรียนที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาทที่มีประโยชน์ และที่เรียนด้วยการเขียนบล็อกสะท้อนการเรียนรู้ตามวิธีคิดแบบวิภาษวาท มีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ช่วงที่ 2 (สัปดาห์ที่ 5-8) ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปญญาวิโร (ทานุ) (2556 : 80-83) ได้ศึกษาเรื่องการสอนเสริมคุณธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดป่าโรหิตย์เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมระดับประถมศึกษาภาพรวม 4 ด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย และข้อที่มีลักษณะเด่นคือ ด้านการสอนเสริมด้านความมีวินัย นักเรียนเข้าแถวตามระเบียบปฏิบัติตนตามข้อบังคับของโรงเรียน ทุกคนช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนด้วยความเรียบร้อยและเข้าแถวซื้ออาหารกลางวันด้วยความเป็นระเบียบ ด้านการสอนเสริมด้านความรับผิดชอบโรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความเคารพงูชาติก่อนเข้าเรียนทุกวัน กล่าวรับผิดชอบเมื่อตนเองกระทำผิดกฎ ส่งเสริมให้นักเรียนแต่งกายถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย รู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง เมื่อปฏิบัติผิดระเบียบของโรงเรียน ด้านการสอนเสริมด้านความซื่อสัตย์สุจริต โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน มีความซื่อสัตย์สุจริต ยอมรับผิดในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไป มีความซื่อสัตย์ต่อพ่อแม่ และครูอาจารย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเก็บสิ่งของผู้อื่นได้แล้วนำไปมอบให้ครูส่งคืนเจ้าของ ด้านการสอนเสริมด้านความกตัญญูกตเวที โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียนให้ความเคารพพ่อแม่ครูอาจารย์ นำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว ด้วยการทำความดี ตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยการตั้งใจเรียน และทำหน้าที่ของตนให้ดี นำข้อคิดของพ่อแม่ครูอาจารย์มาเตือนตนเองเสมอ และทำให้พ่อแม่ครูอาจารย์ได้ภาคภูมิใจ ตามลำดับ ส่วนข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมทั้ง 4 ด้านคือ การส่งเสริมด้านความมีวินัย ควรจัดนิทรรศการในด้านความมีวินัยให้มากขึ้น เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมการมีวินัยให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนเองอย่างน้อยภาคการศึกษา การส่งเสริมด้านความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ส่งเสริมให้นักเรียนแต่งกายถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย กล่าวรับผิดชอบเมื่อตนเองกระทำผิดประพฤติตนเป็นคนตรงต่อเวลา รู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง ด้านการสอนเสริมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ควรปลูกฝังนักเรียนให้เห็นถึงประโยชน์ของคุณธรรม เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกแก่นักเรียน และการส่งเสริมด้านความกตัญญูกตเวที ควรปลูกฝังให้นักเรียนได้รับรู้ถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ

บัณฑิตา ศุภุทธมมงคล (2558 : 81-86) ได้ศึกษาเรื่องการนำเบญจศีล-เบญจธรรมพัฒนา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 กลุ่มโรงเรียนปากอ่าวเจ้าพระยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) การนำเบญจศีล-เบญจธรรมพัฒนานักเรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 กลุ่มโรงเรียนปากอ่าวเจ้าพระยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 5 ด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความมีสติรอบคอบคู่กับศีลข้อที่ 5 ด้านสมาธิสมาธิคู่กับศีลข้อที่ 2 ด้านความมีสติคู่กับศีลข้อที่ 4 ด้านความสำรวมในกามคู่กับศีลข้อที่ 3 และด้านความเมตตา-กรุณาคู่กับศีลข้อที่ 1 ตามลำดับ และ 2) ข้อเสนอแนะแนวทางของนักเรียนที่มีต่อการนำเบญจศีล-เบญจธรรมพัฒนานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 กลุ่มโรงเรียนปากอ่าวเจ้าพระยา สรุปได้ดังนี้ 2.1) ความเมตตา-กรุณา คู่กับศีลข้อที่ 1 ช่วยเหลือเพื่อน ไม่ทำร้ายผู้อื่น ช่วยเหลือของให้ครู ไม่รังแกสัตว์ หรือฆ่าสัตว์ ต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน ไม่เห็นแก่ตัว ให้อภัยเพื่อน ทำบุญใส่บาตร มีจิตอาสา เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม สังคมจึงจะสงบมีความสุข 2.2) สมาธิสมาธิ คู่กับศีลข้อที่ 2 ตั้งใจทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่ลักขโมยของผู้อื่น ไม่เอาของที่เขาไม่ให้มาเป็นของตน คนที่ประกอบอาชีพสุจริต ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ดีใจ กับทรัพย์หรือสิ่งของที่ตนหาได้เอง ภูมิใจในการประกอบอาชีพสุจริต ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง 2.3) ความสำรวมในกาม คู่กับศีลข้อที่ 3 การมีคู่ครองเดียว การเล่นต้องเล่นอย่างสุภาพ ให้เกียรติเพศตรงข้าม ไม่ลุ่มหลงไปกับสื่อลามกอนาจาร ไม่ดูละครหรือสื่อสิ่งพิมพ์ที่ไม่เหมาะสมกับวัย ไม่พูดจาหยาบค้าย แต่งกายสุภาพ แต่งกายถูกระเบียบ รักวัฒนธรรมไทย 2.4) ความมีสติ คู่กับศีลข้อที่ 4 พูดแต่ความจริง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ รู้จักแสดงไมตรีจิตต่อกันทางวาจา พูดคำสุภาพ พูดเพราะและการสื่อสารที่ตรงกับความเป็นจริง รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่ลอกการบ้านเพื่อน การพูดความจริงทำให้มีเกียรติ และ 2.5) ความมีสติรอบคอบ คู่กับศีลข้อที่ 5 ไม่ดื่มสุราหรือสิ่งเสพติดจะทำให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาท จะทำการสิ่งใดก็สำเร็จได้โดยง่าย และโอกาสที่จะเผลอตัวทำผิดด้วยความประมาทก็มีน้อย ไม่ซุ่มซ่ามหรือหัวเราะให้พ่อแม่ ช่วยกันรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ไม่ทดลอง สารเสพติด ฝึกนั่งสมาธิ ตั้งใจทำแต่ความดี

ธนเทพพร เดชประสาธ (2558 : 60) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้เกมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในการส่งเสริมกระบวนการเขียนเรียงความแก่กระทั้ธรรมในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ผลการวิจัยพบว่า 1) เกมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในการส่งเสริมกระบวนการเขียนเรียงความแก่กระทั้ธรรมในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี สำหรับนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนวัดสุวรรณาราม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 81.0/80.27 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดที่ตั้งสมมติฐานไว้ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยเกมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในการส่งเสริมกระบวนการเขียนเรียงความแก่กระทั้ธรรมในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี สำหรับนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนวัดสุวรรณาราม หลังใช้เกมสูงกว่าก่อนใช้เกม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ความพึงพอใจที่มีต่อการประยุกต์ใช้ระบบเกมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนในการส่งเสริมกระบวนการเขียนเรียงความแก่กระทั้ธรรมในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี อยู่ในระดับมาก

จิราภา คำทา และสมบัติ วรินทร์นวัตร (2559 : 1962) ได้ศึกษาเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษา คณะบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีระดับคุณธรรมและจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในระดับมาก 5 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านความเมตตา ด้านความรับผิดชอบ ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความมีวินัย

และด้านความเสียสละ ส่วนด้านความซื่อสัตย์และด้านความกตัญญูทเวที นักศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาที่มีเพศต่างกัน นักศึกษาที่มีสถานภาพของครอบครัวต่างกัน และนักศึกษาที่มีรายได้ต่อเดือนของผู้ปกครองต่างกัน มีคุณธรรมและจริยธรรมโดยรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่กำลังศึกษาในหลักสูตรต่างกัันมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยรวมและรายด้านในแต่ละด้านแตกต่างกัน นักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับชั้นปีต่างกันมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยรวมแตกต่างกันและเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านความมีวินัยไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านอื่นๆ แตกต่างกัน และนักศึกษาที่ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกัน มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความเมตตา มีความแตกต่างกัน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารคณาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในสถาบันอุดมศึกษา สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักศึกษา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (2560 : 81-86) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้เรียนระดับประถมศึกษา ทั้ง 6 ภูมิภาค มีคุณธรรม จริยธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกภูมิภาค โดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก คือ ภาคเหนือ รองลงมาคือ ภาคใต้ และภาคกลาง ตามลำดับโดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ภาคตะวันออก 2) ผลการศึกษาคุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ในภาพรวมและรายด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความพอเพียง และด้านความซื่อสัตย์ สุจริต อยู่ในระดับมาก สำหรับด้านความอดทน อดกลั้น และด้านความเสียสละ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 2 ด้าน 3) ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ทั้ง 6 ภูมิภาค มีคุณธรรม จริยธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกภูมิภาค โดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก คือ ภาคตะวันตก รองลงมาคือ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ โดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ภาคเหนือ 4) ผลการศึกษาคุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ในภาพรวมและทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก 5) ผู้เรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) หรือปริญญาตรี ทั้ง 6 ภูมิภาค มีคุณธรรม จริยธรรมในภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกภูมิภาค โดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรกคือ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ รองลงมาคือ ภาคตะวันตก และภาคเหนือ ตามลำดับ โดยภูมิภาคที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ภาคตะวันออก และ 6) ผลการศึกษาคุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) หรือปริญญาตรี ในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ในภาพรวมและทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก

พระมหาชานนท์ ชัยมงคล (2561 : 83-85) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดปรินายก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลวัดปรินายก ภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับดังนี้ ด้านการมีวินัยและรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความกตัญญูทเวที ด้านความประหยัด และด้านความเมตตา และ 2) แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

โรงเรียนอนุบาลวัดปริณายก มีดังนี้ 1) ด้านการมีวินัยและรับผิดชอบ ส่งเสริมให้นักเรียนแต่งกายให้ถูกต้องตามกฎระเบียบของโรงเรียน 2) ด้านความซื่อสัตย์สุจริตควรส่งเสริมให้นักเรียน เมื่อเก็บสิ่งของผู้อื่นได้แล้วนำไปมอบให้ครูเพื่อส่งคืนเจ้าของ 3) ด้านความเมตตาควรส่งเสริมนักเรียนให้มีความเมตตาและรู้จักช่วยเหลือผู้ปกครองทำงานบ้านอยู่เสมอ เมื่อว่างจากการเรียน 4) ด้านความประหยัดควรส่งเสริมนักเรียนในเรื่องความประหยัด เช่น ไม้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ให้หมดเปลือง โดยเปล่าประโยชน์ 5) ด้านความกตัญญูทวดเวท ควรส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน

กชนิภา บุตรดอน (2561 : 71-72) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านความซื่อสัตย์ รองลงมาคือ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความขยัน ด้านความมีน้ำใจ และด้านความประหยัด 2) ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 ของบุคลากรจำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่หากเปรียบเทียบตามระดับการศึกษา พบว่า ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 คือ ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมนักเรียนฝึกฝนให้นักเรียนทำเป็นกิจวัตรประจำวันจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยที่ดี มีการเสริมแรงบวกให้กับนักเรียน มีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และการที่ทุกคนในสังคมเป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน

งานวิจัยต่างประเทศ

โฮลสไตน์ (Holstein, 1976 : 51-61) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นและติดตามารดาของเด็ก ทำการศึกษาแบบระยะยาวช่วงสามปี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่นชายหญิง อายุ 13 ปี จำนวน 53 คน ที่มีสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกัน ผลการวิจัยพบว่า เด็กวัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และเด็กวัยรุ่นชายอยู่ในขั้นที่ 2 ต่อมามีการวัดซ้ำอีกเมื่อเด็กมีอายุ 16 ปี พบว่า วัยรุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 4 ขณะที่วัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และ 5 ปีต่อมา มีการวัดซ้ำอีกปรากฏว่า เด็กวัยรุ่นชายและหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมก้าวหน้าเร็วมาก

บูทิว (Buteau, 1998 : 36-37) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสนทนาเรื่องราวที่เกี่ยวกับคุณธรรมในชั้นเรียนเกรด 3 ในรัฐบอสตัน สหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า หน้าที่สำคัญของโรงเรียนมีอยู่ 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ การอบรมสั่งสอนและช่วยเหลือให้นักเรียนเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ส่วนที่ 2 คือ มีหน้าที่รับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนและช่วยเหลือให้นักเรียนเป็นคนดี และยังได้ค้นพบว่าการสอนเรื่องคุณธรรมในโรงเรียนนั้นยังมีความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ

ไม่มีที่สิ้นสุดและนอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า โรงเรียนยังเป็นสถาบันที่มีบทบาทสูงในเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียน

อคาร์ เวอร์ล และคณะ (Akar Vural et. al., 2013 : 225) ได้ทำการพัฒนาโมเดลการวัด ความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนในจังหวัดไอดิน จำนวน 781 คน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 80.93$, $df = 34$, $p = 0.06$, $CFI = 0.98$, $NNFI = 0.97$, $RMSEA = 0.05$) โดยความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน จำนวน 2 องค์ประกอบ ประกอบด้วย การเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน และความพึงพอใจ ในโรงเรียน ซึ่งการพัฒนาความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนั้น ควรพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกันในยาม ที่มีปัญหา ทำให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันต่อโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนมีการเคารพกฎเกณฑ์ ในโรงเรียน มีความพึงพอใจในโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนอยู่ร่วมกันในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข